DUMITRU BATÂR

SOCIOLOGIA DEVIANȚEI

SIBIU - 2009

C U P R I N S

CAPITOLUL 1 – ***SOCIOLOGIA – ŞTIINŢĂ A SOCIETĂŢII*** 7
1.1 Concepţii despre societate şi apariţia sociologiei ca ştiinţă 7
1.2 Societatea umană – obiect de studiu al sociologiei 14

CAPITOLUL 2 – ***NORMELE SOCIALE*** 23
2.1 Definire generală 23
2.2 Moduri de manifestare ale normelor 24
2.3 Tipuri de norme 25
2.4 Elaborarea normelor 30
2.5 Funcţionalităţi şi disfuncţionalităţi ale normelor 32
2.6 Caracteristici ale normelor 35

CAPITOLUL 3 – ***SOCIALIZAREA – PROCES INTERACŢIONAL*** 37
3.1 Definiţie – mod de înţelegere 37
3.2 Teorii ale socializării 39
3.3 Tipuri de socializare 56

CAPITOLUL 4 – ***DEVIANŢA*** 65
4.1 Conformism şi nonconformism 65
4.2 Devianţa – definiţie şi mod de înţelegere 68
4.3 Criterii ale definirii devianţei 71
4.4 Forme concrete de manifestare a devianţei 75

CAPITOLUL I

SOCIOLOGIA – ŞTIINŢĂ A SOCIETĂŢII

1.1. *Concepţii despre societate şi apariţia sociologiei ca ştiinţă*

Omul ca fiinţă bio-psiho-socială a fost capabil să-şi pună o serie de întrebări care vizau viaţa şi rolul său în comunitate odată cu primele întrebări pe care a putut să şi le pună despre obiectele fiinţele şi fenomenele pe care le-a observat şi cu care s-a confruntat în cadrul mediului în care a trăit.

Nu este greu de acceptat ipoteza că problemele privind fiinţele şi grupurile umane, din care făceau parte, au putut fi la fel de uşor sau la fel de greu de identificat ca şi problemele cunoaşterii în general şi astfel putem considera ca întrebările despre propria să fiinţă, despre modul de evoluţie al comunităţii şi societăţii din care făcea parte nici mai grele, nici mai uşoare şi nici „altfel" decât întrebările despre lucrurile şi elementele naturale cu care se confrunta sau pe care le utiliza.

Asemenea preocupări privind cunoaşterea şi înţelegerea fiinţei umane, a rolului şi modului sau de manifestare în viata societăţii sunt reflectate de multe afirmaţii (care se constituie ca izvoare) ale gânditorilor din antichitate atestând astfel capacităţile omului de a-şi pune probleme privind propria-i existenţă odată cu cele despre natură, zei, univers, etc.

Cunoscutul „Oracol" atestat de către Templul din Delphi conţine printre „poruncile sale" şi pe cea care se referă la rolul cunoaşterii de sine de către om: - Cunoaşte-te pe tine însuţi" – şi vei cunoaşte, (ajunge după alte interpretări), fapt ce pune în discuţie rolul cunoaşterii omului, a propriei fiinţe înaintea divinităţilor, cunoaştere pe care am putea s-o înţelegem fără riscuri ca posibilă în acea lume socială în care trăia omul.

Interesante apar ideile lui Heraclit din Efes[1] (550-475 î.H) care pornind de la principiul mişcării universale considera că societatea ca şi oamenii care o compun sunt într-o asemenea continuă şi absolută mişcare care trebuie să se supună aceleiaşi unice ordini universale cu o cauză proprie, internă ce-i determină evoluţia.

Deşi nu se găsesc expresii concrete asupra acestei fiinţe în societăţile din mare majoritate a operelor înţelepţilor din cetăţile antice putem extrage idei care încercau să pună în discuţie această problemă a evoluţiei omului în societate.

Protagoras[2] (c.481-421 î.H.) consideră omul ca determinant în raport cu lucrurile, evenimentele şi procesele din jurul său - „Omul este măsura tuturor lucrurilor, a celor ce sunt în ce fel sunt, a celor ce nu sunt în ce fel nu sunt" urmărind să evidenţieze rolul personalităţii umane faţă de ceea ce există datorită manifestării sale. În viaţa societăţii cunoscutul înţelept a susţinut rolul unor norme care să orienteze şi să regleze comportamentul membrilor acesteia, respectivele norme având un caracter legitim şi extinzându-se în plan juridic şi politic.

Aceeaşi problemă a mişcării este susţinută şi de Democrit[3] (c. 460-c. 370 î.H.) care o extinde asupra societăţii umane pe care o crede într-un proces evolutiv de la forme elementare spre forme superioare de organizare. Asemenea proces este posibil datorită rolului şi activităţilor oamenilor determinaţi de anumite nevoi.

Deşi asemenea idei privind organizarea societăţilor întâlnim în multe opere antice, o sistematizare problematică asupra modului de funcţionare a societăţii ca şi preocupare a propriilor membrii o susţine Platon în „Republica"[4], fondatorul „Academiei" din Atena propune un nou model de organizare socială a cetăţii-oraş - recunoscută ca organizare statală formată din indivizi umani. Aceştia sunt (pentru prima dată în istorie) diferenţiaţi în trei categorii sociale în funcţie de rolul pe care îl au în societate: agricultorii şi meseriaşii care formau producătorii, în cadrul proprietăţii proprii; gardienii - formaţi din militari care urmăreau apărarea statului - cetate, a formelor de organizare a acestuia; magistraţii şi filozofii - urmăreau coordonarea şi conducerea activităţilor din cetate. Acest proces de conducere trebuia, după opinia lui Platon, să aibă la bază un sistem de legi care să instituie o ordine în cetate, aceasta putând fi condusă după modelul de funcţionare al acestora, nu după bunul plac al „cârmuitorilor".

Aristotel propune o nouă viziune asupra omului în societate, caracterizat ca fiinţă sociabilă, preponderent faţă de individualitatea sa.

Capacitatea acestei fiinţe umane constă disponibilităţile sale să se organizeze în colectivităţi - acestea putând să existe fără o fiinţă, dar fiinţa umană este de neconceput în afara comunităţii umane. Datorită sociabilităţii şi capacităţii de autoorganizare şi autoconducere omul este înţeles de către filozof ca „zoon politicon" - fiinţă (animal, după unele traduceri) politică[5].

Orice formă de organizare a membrilor unei societăţi impune şi urmăreşte respectarea unor norme care să asigure o ordine socială ca ansamblu al regulilor şi modelelor de conduită socială. Este adevărat că

asemenea ordine poate fi modificată fie menținând anumite obiceiuri sau cutume, fie urmărind satisfacerea unor nevoi sau o eficiență socială.

Această ordine poate fi asigurată prin menținerea dreptului care reprezintă ansamblul de reguli de conduită sociala ca reproducere a exigențelor și legilor impuse de către stat.

Perioada Renașterii rămâne importantă pentru problemele care vizau organizarea și dinamica societății din cel puțin trei motive:

- În operele în care sunt puse problemele omului și ale societății (ca și în întreaga cultură renascentistă), omul este văzut într-o perspectivă nouă și diametral opusă perioadei precedente, fiind considerat o ființă demiurgică - de la aceea ființă creată și supusă divinității - omul devine o ființă capabilă de creație și mai mult, capabilă de creație de sine.
- Întreaga cunoaștere rațională este extinsă asupra rezolvării unor probleme practice și care reprezentau și un interes social.
- Dezvoltarea cunoașterii este văzută într-un proces de inter-relaționare cu preinterpretarea operelor filozofice din antichitate care sunt readuse în actualitate.

Marea majoritate a gânditorilor cunoscuți în această perioadă au în contextul preocupărilor lor și probleme care supun atenție omul în societate și modul de organizare al respectivelor societăți.

N. Machiavelli (1469-1527) - reprezentant al gândirii renascentiste pe pământ italian și-a propus în lucrarea sa fundamentală „Principele"[6] să susțină necesitatea organizării unei societăți statale globale coordonată de către un stat național care utilizând legi, instituții, armată poate asigura ordinea cerută de către toți indivizii care-l alcătuiesc. Asemenea stat trebuie condus de către „principe" care va folosi toate mijloacele sale pentru a-și asigura scopul: să impună și să mențină un stat puternic, autonom și suveran. Chiar dacă a surprins rolul unor conflicte sociale între grupuri „de putere" sau între grupuri și categorii sociale care să provoace schimbări cu caracter progresist Machiavelli nu a negat niciodată rolul statului care poate avea o evoluție determinabilă de factori și fenomene istorice, de condițiile de ansamblu ale societății.

Pentru a putea urmării evoluția societății autorul „Principelui" susține necesitatea cunoașterii și înțelegerii unor fenomene sociale specifice societății: conflictele și lupta dintre categoriile și clasele sociale, repetiția unor fenomene sociale, rolul unor împrejurări care influențează declanșarea și evoluția unor acțiuni și fenomene sociale.

Th. Hobbes[7] aduce în discuție problema necesității organizării indivizilor din societăți, care se manifestă individualist, contradictoriu, într-o luptă continuă unul împotriva altuia (omul este lup față de alți

oameni) în funcție de anumite înțelegeri, conveniențe, într-o formă unitară și legitimă denumită stat.

Rezultat al unui contract social între membrii societății - statul își asuma răspunderea instruirii și menținerii unei ordini sociale care să asigure o libertate și securitate legitimă și comună pentru toții indivizii chiar dacă aceștia renunță la anumite drepturi și libertăți individuale și naturale.

Perioada modernă prin schimbările sociale profunde determinate de evoluția economică ce a impus o structură socială nouă aduce în prim plan preocupările oamenilor de știință de a cunoaște și de a înțelege cât mai clar și mai profund procesele și fenomenele sociale care de asemenea cunosc o manifestare aparte în această etapă.

Științele și disciplinele științifice își identifică mai categoric obiectul și problematica de studiu urmărind și încercând să ofere soluții așteptate la problemele pe care le surprind. Apare și se manifestă mai intens nevoia instituirii unei științe care să-și asume identificare și rezolvarea problemelor sociale, ca știință a societății sau ca știință socială.

Aceeași problemă a modului și principilor de organizare ale societății îl preocupă și pe Montesquieu, Charles Louis de Secondat[8] (1689-1755) reprezentant al gândirii juridice pe plan social care consideră legislația ca elementul dominant al impunerii și menținerii unei ordini sociale.

În cunoașterea acestei ordini rolul primordial îl dețin înțelegerea de către indivizii unei societăți, înzestrați cu facultatea de a cunoaștere a legilor făcute atât de către ei cât și de către alții.

Această necesitate rezultă din convingerea lui Montesquieu că tot ce există are legile sale - existența materială și spirituală ca și divinitatea - care își are legile ei . Prin legi înțelegând raporturile necesare ce derivă din natura lucrurilor, putem susține că dacă le vom cunoaște vom înțelege evoluția tuturor fenomenelor naturale și sociale.

Pe plan social acționează legile pozitive care în contextul clasificării proprii, după legea: I. Îndreptă omul către creator (oricare ar fi) și cea de-a a II- a care vizează necesitatea recunoașterii trebuințelor de hrană, urmează legea a III enunță tendința reciprocă de a se uni și a IV -a care vizează tendința de a se uni în societate. Aceste legi pozitive evidențiază specificul evoluției societăților diferențiate și inegale în funcție atât de condițiile geografice cât și de disponibilitățile spirituale și acționale ale membrilor componenți.

Erau cunoscute preocupările reprezentanților din domeniul economiei politice care studiau evoluția comunităților din perspectiva fenomenelor economice ale profitabilității și eficienței acestora, filozofiei

sociale, a istoriei sociale, filozofiei istorice care la rându-le îşi propuneau să ofere concepţii generale vizând societatea cu ajutorul unor noţiuni, concepte, modele generale care nu-şi găseau înţelegeri concrete, capabile să reflecte un fenomen social dat, o situaţie de fapt.

Într-un asemenea context nevoia unei ştiinţe care să fie capabilă să adopte şi să impună o soluţie pentru fiecare problemă socială este recunoscută social atât de sfera preocupărilor de cunoaştere cât şi de sfera participanţilor în mod concret la viaţa socială, producători şi consumatori.

Reprezentanţii cunoaşterii sociale au preluat şi au încercat să adopte modele şi metode specifice ştiinţelor naturii pe care să le utilizeze în procesul de cunoaştere sociala adecvat preocupărilor lor. Mai mult, aceeaşi reprezentanţi au adoptat şi denumiri specifice ştiinţelor naturii sau a celor exacte care să aibă ca obiect de studiu societatea umană şi procesele interne acesteia. Astfel au apărut denumiri care desemnau ştiinţe sau discipline ca fizica sociala, mecanica socială, dinamica socială care puteau să-şi propună şi să studieze fenomenele sociale după metodele şi cu mijloacele ştiinţelor care aveau un statut impus, cunoscut. De asemenea, modelele de cunoaştere oferite de către asemenea ştiinţe propuneau o viziune nouă pozitivistă, în care aceste evenimente, elemente, procese ca şi societatea în totalitate cunoşteau o evoluţie autonomă şi independentă de spiritul uman.

Una dintre personalităţile care au promovat o asemenea ştiinţă, fizica socială a fost Claude Henri de Ronvory, conte de Saint-Simon (1760-1825), încercând s-o impună ca ştiinţă care trebuie să studieze societatea ca sistem social pozitiv. Conţinutul ştiinţific al unei asemenea ştiinţe este dat de dimensiunea pozitivă pe care o oferă atât metodele utilizate cât şi explicaţiile pe care „fizicienii sociali" le pot oferi despre societatea ce trebuie văzută într-o evoluţie ca urmare a schimbărilor din ordinea socială, şi de aici a schimbărilor formelor proprietăţii[9].

Discipol al lui Saint-Simon, Auguste Comte[10] (1798-1857) preia problema dominantă în societatea acelei perioade, necesitatea asigurării şi menţinerii unei ordini sociale care să corespundă aşteptărilor noi clase care îşi proiecta idealuri noi.

Această nouă ordine ar fi trebuit să fie o continuare şi nu rezultatul unor schimbări, transformări profunde din societate care ar fi condus la modificări ale spiritului uman necesar de menţinut după Comte.

Pe planul cunoaşterii A. Comte a urmărit găsirea unei ştiinţe (denumirile date unor ştiinţe ale societăţii nesatisfăcându-l) care să reprezinte atât problemele obiectului de studiu cât şi noul spirit, spiritul pozitiv, considerat ca etapă necesară în întreaga evoluţie a societăţii care presupune orientarea spre nou, certitudine, precizie, utilitate. Utilitatea

acestui spirit este posibilă datorită caracterului relativist şi constructivist de care dă dovadă în întregul proces de cunoaştere şi acţiune umană.

Asemenea spirit trebuie să depăşească spiritul teologic care l-a fundamentat dar nu mai este adecvat noii ordini sociale dar şi pe cel fizic care chiar dacă a înlocuit spiritul teologic pregătind terenul pentru ştiinţă ca stare fizică şi definitivă a gândirii nu mai corespunde exigenţelor unei cunoaşteri pozitive asupra istoriei. Cele trei tipuri de cunoaştere reprezintă reflectarea legii celor trei stări ale evoluţiei societăţii - starea teologică, starea metafizică, starea pozitivă care explică o ordine în evoluţia societăţii.

Noua ştiinţă care poate răspunde acestui spirit este numită sociologie -ca urmare a combinării termenilor: socius (lat.) = societate, grupare, comunitate şi logos (gr.) = cuvânt, teorie, ştiinţă (într-o traducere generală). Astfel sociologia este concepută ca ştiinţa care îşi propune să studieze într-un mod pozitiv societatea umană urmărind să explice evoluţia fenomenelor sociale pe baza legilor care le determină.

Fiind considerată o ştiinţă concretă, ea trebuie să se bazeze pe cunoaşterea faptelor şi proceselor sociale în urma unor observaţii directe şi apoi să ofere explicaţii care vor suferii modificări în funcţie de evoluţia fenomenelor şi faptelor studiate. Chiar dacă are acest caracter concret sociologia trebuie înţeleasă, în urma clasificării propuse de A. Comte matematica, astronomia, fizica, chimia, biologia, sociologia, ca cea mai complexă care poate oferi ultima sinteză a cunoaşterii ştiinţifice, pe baza legilor descoperite de celelalte, spre un sens uman.

Urmărind o diferenţiere proprie a problematicii pe care sociologia o studiază autorul propune diferenţierea unei sociologii cu caracter static care se orientează asupra structurii instituţiilor din societate faţă de o sociologie dinamică care vizează studiul fenomenelor culturale în contextul evoluţiei istoriei fără de care cunoaşterea sociologica n-ar realiza nici un progres.

Deşi A. Comte a fost criticat pentru spiritul şi principiul adoptat în cunoaşterea socială ca şi pentru termenul considerat neadecvat şi chiar barbar, de către J.St. Mill care propunea denumiri ca Etologie şi Caracterologie sau Limonsin care aduce în discuţie conceptul Cenecosofie ca şi Otswald cu ştiinţa numită Culturologie, nu au putut să-şi impună propunerile în acest spaţiu al cunoaşterii, sociologia rămâne noţiunea consacrată în definirea ştiinţei societăţii.

Odată instituit termenul de sociologie care să desemneze denumirea acestei ştiinţe ca ştiinţă a societăţii mulţi adepţi preiau preocupările sociologie ca ştiinţă şi le dezvoltă impunând-o nu doar ca preocupare ci şi ca ştiinţă academică.

Em. Durkheim[11] este recunoscut ca primul profesor ce şi-a asumat răspunderea predării şi susţinerii unui curs de sociologie ca şi personalitatea de la care putem spune că sociologia este recunoscută absolut ca o ştiinţă.

Înțeleasă ca ştiinţă pozitivă sociologia are ca obiect concret de studiu faptul social definit de către autor ca „….orice fel de a face, fixat sau nu, capabil să exercite asupra individului o constrângere exterioară… având o existenţă proprie, independentă de manifestările individuale" (pag.67).[12]

Propunându-şi să studieze societatea umană, sociologul îşi asumă respectarea unor condiţii:

a) în studiul faptelor sociale, pentru a pretinde şi a impune un caracter ştiinţific sociologia trebuie să le înţeleagă ca forme ale realităţii neapărat obiective, cu înţelesul de fapte date, ale unei realităţi date, existentă independent de voinţa, spiritul individual;
b) în acelaşi timp aceste fapte trebuie considerate ca şi lucruri care se înfăţişează şi supun observaţiei fără a fi modificate datorită voinţei noastre;
c) sociologul care studiază faptele sociale trebuie să le înţeleagă cu rol coercitiv asupra spiritului şi comportamentului individului;
d) în explicarea fenomenelor şi a faptelor sociale sociologul trebuie să pună în discuţie cauzele care le determină, le produce ca şi funcţiile pe care aceste fapte le îndeplinesc în evoluţia armoniei generale. Asemenea cauze trebuie căutate printre faptele sociale care au precedat faptul studiat şi nu în manifestările conştiinţei individuale. Referindu-ne la funcţia unui fapt social Durkheim, o pune în legătură directă cu anumite scopuri sociale ale acestui fapt motiv - pentru care mulţi sociologi îi acordă şi rolul de precursor al funcţionalismului.

Punându-şi problema ordinii sociale necesare în societate autorul „Regulilor metodei sociologice" o consideră rezolvabilă în cadrul unei societăţi raţionale definibilă ca o societate integrată normativ sau moral în care normele morale trebuie să fie interiorizate subiectului social.

1.2. *Societatea umană - obiect de studiu al sociologiei*

Odată impusă sociologia în corpul ştiinţelor care-şi propun studiul societăţii trebuie să-şi asigure o recunoaştere ştiinţifică atât în planul acestui corp cât şi în raport cu celelalte ştiinţe. Acest fapt este posibil în contextul respectării unor condiţii, valabile dealtfel şi pentru alte ştiinţe.

Sociologia trebuie să-şi definească în mod categoric obiectul de studiu şi problematica specifică (complexul de probleme care să fie completate de soluţii), dar care să nu fie revendicate de către alte ştiinţe. Astfel această primă condiţie vizează pe lângă definirea obiectului de studiu şi înţelegerea acestuia, ca un alt spaţiu, „câmp" de acţiune în care sociologul să identifice problemele care ar trebui studiate şi apoi găsind soluţii să le propună membrilor grupurilor, instituţiilor din societate.

Întregul demers ştiinţific din partea sociologiei este posibil utilizând un limbaj specific format din noţiunile, termenii, concepte promovate, preluate şi adaptate din alte domenii sau simplu „inventate", create de către proprii reprezentanţi, limbaj care să asigure nu doar comunicarea între sociologi, ci şi înţelegerea unor idei care se adresează altor „subiecţi" din societate.

Pentru realizarea investigaţiilor o ştiinţă care-şi pretinde statutul urmăreşte să promoveze fie prin adaptarea şi perfecţionarea, fie prin instituirea unui sistem de metode, tehnici, mijloace de cercetare şi investigare a unor fenomene, acţiuni, manifestări sociale care se constituie în obiecte concrete de studiu sociologic.

Atingerea unor asemenea nivele în evoluţia sociologiei ca ştiinţă nu poate fi acceptată ca suficientă ceea ce impune necesitatea respectării unei condiţii strict necesare care coexistă în capacitatea sociologiei (ca şi a altor ştiinţe) de a identifica anumite legi sociologice şi de a elabora teorii sociologice care să explice evoluţia fenomenelor studiate atât în timpul cercetărilor concrete cât şi în mod previzional în întregul context social în care evoluează.

Înțelegerea definirii sociologiei ca ştiinţă a societăţii umane în genere nu contribuie prea mult la progresul ştiinţific al cunoaşterii sociologice fără o aprofundare a obiectului şi problematicii pe care să-l propună şi cu care se confruntă această ştiinţă.

Din scrierile majorităţii gânditorilor care şi-au pus problema omului în societate putem desprinde două idei cu caracter imperativ:

- Omul ca ființă nu a putut exista decât într-o formă de organizare interumană care a format diverse comunități și societăți umane;
- Asemenea comunități nu pot fi concepute fără aceste ființe umane care pot produce elemente de care se pot folosi în viața socială dar care nu sunt elemente sociale, ci doar mijloace materiale sau spirituale prin care se realizează nevoile societății care pot produce elemente de care se pot folosi în viața socială dar care nu sunt elemente sociale, ci doar mijloace materiale sau spirituale prin care se realizează nevoile societății.

Problema care a preocupat întreaga istorie a gândirii sociologice a constat în definirea, explicarea și înțelegerea conceptului de societate umană care a fost considerat „obiectul central" de studiu al sociologiei.

Propunându-și să explice rolul sociologiei în studiul faptelor sociale ca elemente ale societății în acțiune Em. Durkheim[13] consideră această societate rezultatul „asocierii" indivizilor, care „vede" mult mai departe și mai bine decât aceștia. Ea presupune un întreg ce reprezintă o realitate diferită de cea a elementelor componente și nu poate fi redusă la părțile componente, însemnând mult mai mult decât suma acestor părți componente.

Definind societatea umană ca formă de organizare a indivizilor umani dintr-un spațiu natural supunem atenției distingerea acestui concept de cel care ar desemna și forme de organizare a altor ființe[14] - insecte, păsări, animale capabile de a-și procura resursele necesare existentei utilizând unele elemente ale spațiului din motive ca:

- ființele umane au depășit regnul animal odată cu producerea primelor unelte, mijloace de muncă, cele găsite și utilizate întâmplător nesatisfăcându-i toate cerințele;
- indivizii umani - oameni care alcătuiesc societatea sunt bipezi și se deplasează în acest mod;
- trăiesc absolut în grupuri sociale bisexuale - cu recunoașterea dependenței între indivizii de sex opus;
- greutatea creierului este mult mai mare față de a altor hominizi în comparație cu greutatea corporală;
- utilizează mijloace de comunicare legitime în grupul, comunitatea, societatea de care aparțin - ajungând să-și „producă" un limbaj și un sistem de simboluri specifice;
- producându-și mijloace și bunuri economice sunt capabili să-și producă și alte tipuri de mijloace și bunuri - artistice, simbolice, politice - care alături de alte elemente formează

componentele culturii societății pe care alte tipuri de organizare specifice unor viețuitoare nu și-o pot permite și pretinde;
- întreaga activitate de producere și prelucrare a resurselor necesare vieții a început cu separarea și specializarea indivizilor în anumite tipuri de activități care este dominată de diviziunea pe sexe, prima formă a diviziunii sociale a muncii;
- procesul de reproducere are un caracter continuu, femeia este receptivă sexual tot timpul anului - fapt care favorizează anumite grupuri dar defavorizează altele în funcție de anumite forme, tipuri, nivele, grade de organizare;
- ființele umane au fost singurele care datorită disponibilităților spirituale, favorizate de funcțiile cerebrale, au perfecționat continuu modul de organizare și funcționare a grupurilor și comunităților ca și întreaga tipologie a activităților și rolurilor desfășurate în societate;

Reținând aceste precizări putem readuce în discuție opinia lui L. Blaga[15] care susținând că omul se are pe sine mai aproape decât orice altceva, mai cu seamă în perioadele arhaice și dominant tradițional, trebuie să se cunoască pe sine în primul rând cu toate că natura este și mai potrivnică dar și mai facilă în situațiile de fapt.

Un concept dominant în definirea și înțelegerea societății umane este cel de grup prin care se urmărește asigurarea opțiunii că în primul rând indivizii s-au reunit în grupuri.

Astfel, R. Linton[16] susține că societatea umană presupune orice grup de indivizi care au trăit și lucrat împreună un timp destul de mare pentru a fi organizați și pentru a se percepe ca o unitate socială cu limite bine definite, de unde fundamentul societății îl constituie un „agregat de indivizi" (s.n.) de la care o societate poate începe să se dezvolte.

Mai metaforic, M. Mauss[17] consideră la fel că societatea umană este un grup de oameni suficient de mare pentru a aduna un număr destul de mare de subgrupuri și un număr destul de mare de generații care trăiesc pe un teritoriu determinat.

În acord cu Tr. Herseni credem că termenul de societate este necesar de folosit pentru că și socialul și individualul apar doar în cadrul unor colectivități sau a unor societăți ceea ce ne face să înțelegem că această societate implică mulțimea de indivizi, dar ea nu este un agregat amorf ci un cadru organizatoric și funcțional care nu depinde asociațional doar de voința și conștiința indivizilor.[18]

Propunând o viziune mai concretă cunoscutul sociolog francez G. Gurvitech[7] enunță elementele care compun societatea (desigur se referă la cea umană):

a. crusta exterioară care constituie baza sa morfologică, geografică, demografică, ecologică, instrumentală;
b. „aparat” organizat;
c. practici cotidiene, flexibile şi adaptabile;
d. modele tehnice - modele de acțiune;
e. semne şi simboluri utilizate în comunicare şi cunoaştere;
f. conduite cotidiene care se pot manifesta constatator sau inovator;
g. ideile şi valorile colective;
h. mentalitățile individuale şi colective care alcătuiesc întreaga mentalitate socială.

Înțelegându-le într-o mişcare permanentă autorul susține că nu putem reduce societatea doar la unele dintre acestea care se pot exterioriza ca reprezentări colective, sisteme de roluri, stare de spirit ale opiniei publice, normele etice care sunt fenomene şi/sau elemente topice ale societății, dar nu ea însăşi.

Susținând sociologia ca ştiință a formulelor colective Tr. Herseni, o concepe ca o ştiință a modurilor în care se grupează oamenii pentru a-şi asigura prin cooperare o existența mai eficientă, mai sigură, mai agreabilă, şi deci mai acceptabilă[19].

Acelaşi autor, deşi acceptă că societatea este un fenomen real - format din populație care se găseşte într-un anumit teritoriu atrage atenția că în ultima perioadă (anii 70 - s.n.) mulți autori au renunțat la acest termen care, fiind prea general, nu poate oferii multe certitudini într-un proces cognitiv. De aici ne sunt propuse trei variante posibile de a înțelege societatea ca obiect de investigare al sociologiei:

a. întregul fiind înaintea părților societatea poate fi studiată direct ca totalitate ceea ce presupunând că societatea este o formă reală a existenței umane care poate asigura spații concrete şi pentru celelalte ştiințe față de generalitatea sociologiei.
b. se neagă posibilitatea cercetării întregului ca atare pentru că sinteza presupune analiza, sociologia urmând să utilizeze rezultatele cercetărilor concrete;
c. se pune accentul pe conexiuni, pe corelații, pe modul în care se îmbină structural şi funcțional diversitatea acțiunilor umane. Această direcție favorizează tendința unor sociologi de a studia anumite forme de manifestare a societății umane - fenomene sociale, fapte sociale, relații sociale, instituții sociale, comportamente sociale, dar care nu oferă o imagine suficientă fără a apela la problematica societății în care se manifestă.

Mult mai acut dintr-o perspectivă epistemologică este pusă această problemă a totalității, a generalității este pusă de către Popper[20] care contestă categoric oportunitatea fatalității de a face obiectul cercetării ştiințifice. Totalitatea presupunând un ansamblu al proprietăților unui lucru sau fenomen, iar societatea îmbrățişând toate relațiile sociale, implicând toate relațiile personale…., este imposibil pentru numeroase motive să fie controlate toate aceste relații, sau ar duce la apariția altor relații pentru a le controla pe primele. De aceea pentru că o ştiință trebuie să fie selectivă şi să surprindă o anumită problemă, aceasta trebuie să se debaraseze de pretențiile totalității pentru a diminua ponderea şi probabilitatea de eroare.

Vizând obiectivul propus - definirea societății umane ca obiect de studiu al sociologiei putem accepta doar cu rezervele referitoare la societatea umană, definiția propusă de Gheorghiță Geană[21] în dicționarul de sociologie prin care înțelege societatea umană ca modul de organizat de existență în sfera fenomenelor vieții care presupune o existență comunitară a unor „indivizi articulați” (s.n.) în ansambluri mai mult sau mai puțin persistente.

Încercând să depăşească impasul generat de această problemă a totalității şi generalității P. Lazarfield[11] ne aduce într-un plan mai concret susținând că nici o ştiință nu vizează obiectivul ei în plenitudinea concretității lui, ea alege unele din proprietățile sale şi îşi stabileşte ca scop identificarea şi studierea legăturilor dintre aceste proprietăți.

Gândind astfel trebuie să ne orientăm atenția asupra unor forme ale societății prin care să-i înțelegem evoluția specifică.

O asemenea dimensiune ne-o oferă posibilitatea studierii fenomenelor sociale ca şi interacțiuni în care sunt implicați membrii unei comunități într-un mod organizat şi funcțional determinați de scopuri, finalități, performanțe comune şi influențați de factori naturali, economico-sociali, personali.

Fenomenele sociale presupun o evoluție procesuală care redă exteriorizări ale unor relații interpersonale dimensionate şi impuse de un mod de funcționare şi organizare al unui segment, a unei părți din societate.

Primele forme în care au făcut obiectul cunoaşterii şi cercetării sociologice au fost definite ca fapte sociale[22] de către Em. Durkheim. Acestea fiind înțelese ca forme de a face capabile să exercite constrângeri exterioare asupra individului, se pot manifesta „în moduri de a lucra, de a gândi şi de a simți”[23] (pag. 60). Cu caracter general sunt originare în

exteriorul individului de unde îl determină, îl constrâng spre scopuri aşteptate. Posibile rezistenţe sau opoziţii ca şi întreprinderi individuale definite de finalităţile faptelor sociale atrag exercitări ale puterii acestora ca şi sancţiuni în funcţie de sistemul de norme din societate, care poate acţiona ca şi fapt social.

Deşi pot fi exprimate anumite rezerve asupra acceptării concepţiei lui Em. Durkheim despre faptele sociale vizând posibilitatea cercetării limitate a socialului - doar din acest conţinut ca şi separarea directă de manifestările individuale şi de evoluţia faptelor în dinamica societăţii sau înţelegerea acestora în exteriorul oricărei dimensiuni a personalităţii individului, putem susţine faptul social ca şi un construct obiectiv care poate fi cognoscibil social.

Aspectul general al faptelor sociale a fost accentuat de M. Mauss[24] care considerând faptul social ca funcţionare totală îi atribuie şi conţinuturi şi dimensiuni economice, juridice, religioase, morfologice.

Asemenea dimensiuni îi conferă faptului social posibilităţi de angajament în întregul sistem formal, instituţional din societate prin care este recunoscut de către indivizi şi prin care aceştia îşi asigură o participare socială funcţională.

Încercând sa opună caracterului colectiv al faptului social o manifestare individuală, G. Tarde[25] supune în discuţie rolul imitaţiei în manifestarea faptelor sociale. Definind scurt societatea este imitaţie, concepe imitaţia ca relaţie interumană care serveşte ca drept mijloc de contagiune în grup sau ca un mecanism fluid care lunecă si antrenează în curgerea ei continuă pe fiecare individ.

Din aceste observaţii G. Tarde accentuează că prin societate putem înţelege un grup de oameni care se imită, iar considerarea omului ca fiinţă socială are ca fundament capacitatea imitativă primordială faţă de altele.

Deşi a considerat imitaţia ca o contagiune în masă, susţinând că ea nu se realizează uniform, sugerând în mod indirect o înţelegere diferenţiată a procesului de imitare în funcţie de elementele şi subiecţii sociali, ne induce posibilitatea unor diferenţe în procesul de imitare. Aceste definiţii pot fi înţelese cunoscând cele trei legi ale imitaţiei sociale:

1. Imitaţia este distinctă, la nivel de grup, de individ, sau de comunitate;
2. In evoluţia imitaţiei se manifesta opoziţii - externe între tendinţele de imitaţie ale mai multor fiinţe şi interne, între tendinţele diferenţiate ale aceleiaşi fiinţe în imitarea unui act
3. Imitaţia conduce la adaptare, care realizează asocierea între oameni. Geneza procesului de adaptare constituie invenţia care trebuie să fie imitată şi care devine mama armoniilor între oameni

Deşi neacceptată de către o mare parte a comunităţii sociologice, teoria imitaţiei atrage atenţia asupra unor probleme la care sociologii sunt chemaţi să propună soluţii: consensul în grup, propagarea unor idei, acţiuni, fapte sociale, integrare, organizare, etc. chiar dacă depăşesc modul de înţelegere imitativ.

Herbert Spencer[26] ne supune atenţiei viziunea organicist - evoluţionistă, în care societatea umană este concepută ca un organism vital, cu o structură supusă legilor biologice. Mai mult, structura socială, poate fi înţeleasă prin extrapolarea unei structuri organice ale unui organism astfel:

- ţesut endodermic format din: agricultori şi industriaşi;
- ţesut mezodermic format din comercianţi;
- ţesut exodermic format din militari

Urmărind accentuarea principiilor pozitivismului (numindu-se printre fondatori) în planul studiului societăţii umane susţine înţelegerea evoluţiei sociale determinată de legea evoluţiei sociale - care demonstrează o evoluţie de la simplu la complex, de la stări omogene, incoerente, omogene, neorganizate, la cele eterogene dar organizate.

Deşi crede că selecţia naturală este factorul care produce ordinea în schimbările evolutive din societate, evidenţiază rolul a două tipuri de organizare: militară şi industrială în direcţionarea oricăror forme de evoluţie socială. Există însă posibilităţi ca aceste forme evolutive să fie legitimate ca urmare a subiecţilor sociali care implică cooperare prin reajustare şi adaptare, prin crearea unui echilibru social.

Propunându-şi definirea sociologiei în funcţie de obiectul său general, societatea umană V. Pareto[27] concepe într-un sens restrâns - sociologia ca „studiu sintetic al societăţii umane” adică „studiu a tot ce se referă la obiceiuri, viaţă, dezvoltare a societăţii umane”.

Întreaga concepţie a lui V. Pareto în explicarea şi înţelegerea societăţii umane are caracter sistemic, dar societatea ca sistem trebuie înţeleasă ca un întreg diferit de suma părţilor, care nu poate exista în afara acestora, cum nici ele nu pot fiinţa fără „întregul respectiv”. Pentru a înţelege dinamica societăţii nu este suficientă analiza exhaustivă a elementelor componente, chiar dacă sunt văzute într-o interacţiune şi influenţă reciprocă. Este necesară construirea unui model al interdependenţelor mutuale între aceste elemente care sunt clasificate în două categorii:

a. elemente exterioare - factorii geografici, influenţele altor societăţi, factori naturali întâmplători, etc.;
b. elemente interioare: rasa, aptitudinile, tipul de raţionament, starea cunoştinţelor, ca şi interesele şi deviaţiile;

In studiile concrete care să asigure o cunoaştere ştiinţifică a societăţii sunt necesare evaluări cantitative ale acestor fapte cu ajutorul unor indici şi indicatori şi reprezentaţi în sisteme de ecuaţii care să formeze modele cantitative.

Acestea (modelele cantitative) cuprind doar părţi, forme de exteriorizare a factorilor sau elementelor care compun societatea. De aici întrebări, expresii cantitative ale interdependenţelor dintre elementele unei părţi ale societăţii constituie sistemul social care trebuie înţeles ca un instrument de analiză utilizabil în anumite coordonate social-istorice şi spaţial - temporale a stării societăţii.

V. Pareto nu a evidenţiat elementele societăţii într-o ordine ierarhică de aceea în analiza sistemului social el ne propune ca viziune dominantă asupra acestuia starea de echilibru dinamic sau echilibru relativ stabil „X" atunci când dacă asupra ei se acţionează cu o forţă „F" sistemul revine la starea „X".

Acest echilibru este posibil când în societate se asigură funcţionarea unor legături între patru grupuri de elemente: a. reziduurile; b. interesele; c. deviaţiile; d. eterogenitatea socială şi circulaţia elitelor; acestea formând „ciclurile mutualei dependenţe". Având în vedere analiza unui prim ciclu de mutuale dependenţe cunoscutul sociolog italian susţine caracterul eterogen al oricărei societăţi din care ar putea rezulta structura societăţii.

NOTE BIBLIOGRAFICE

[1] Heraclit din Efes – apud Diogenes Laertios – Despre vieţile şi doctrinele filosofilor, 1997, Polirom, Iaşi.
[2] Protagoras - ibidem
[3] Democrit - ibidem
[4] Platon - Republica - Opere, vol. II, 1986, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
[5] Aristotel – Politica, 1924, Editura Cultura Naţională, Bucureşti.
[6] Machiavelli, N. - Principele , 1960, Editura Ştiinţifică Bucureşti.
[7] Hobbes, Th. -Leviathon sau materia, forma şi puterea unui stat ecleziastic şi civil, Editura Antet, Bucureşti.
[8] Montesquieu, Ch. - Louis de Secondat - despre spiritul legilor, 1964, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.
[9] SainT-Simon Claude Henry de Ronvroy – Catehismul industrialilor, f.a., Editura Casa Şcoalelor, Bucureşti.

[10] Comte, A. – Discurs asupra spiritului pozitiv, 1999, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.
[11] Durkheim, Em. - a fost profesor la Universitatea din Bordeaux predând în anul 1887 un curs de pedagogie şi ştiinţele educaţiei. Acest curs a fost considerat primul curs de sociologie susţinut într-o universitate - apud: E. Stănciulescu - Teorii sociologice ale educaţiei, 1996, Editura Polirom, Iaşi.
[12] Durkheim, Em. - Regulile metodei sociologice -1974, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, pag. 67.
[13] Em. Durkheim - Formule elementare ale vieţii religioase, 1995, Editura Polirom, Iaşi.
[14] Mulţi antropologi au identificat şi cimpanzei şi alte maimuţe care utilizează unele obiecte pentru a-şi uşura anumite activităţi dar şi pentru a apropia anumite produse ceea ce este complet diferit de producerea unor bunuri cu ajutorul unor unelte produse de către ele - vezi Godal Jane, apud: A. Mihu - Antropologie culturală 2000, Editura Napoc-Star, Cluj Napoca.
[15] Blaga, L. - Încercări filozofice, 1977, Editura Facla, Timişoara.
[16] Linton, R. - De l`homme, 1968, Les Edition de Minuit, Paris.
[17] Mauss, M. - Oeuvres, vol. 3, 1969, Les Edition de Minuit, Paris
[18] Herseni, T. - Sociologie - Teoria generală a vieţii sociale, 1982, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
[19] Herseni, T. - Sociologie - Teoria generală a vieţii sociale, 1982, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, pag. 233.
[20] Popper, K. - Misin de l`historicisme, 1956, Plan, Paris.
[21] Zamfir, C. şi Vlăsceanu, E. - Dicţionar de sociologie, 1998, Editura Babel, Bucureşti.
[22] Durkheim, Em. - Regulile metodei sociologice, 1974, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
[23] Durkheim, Em. - Regulile metodei sociologice, 1974, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
[24] Mauss, M. - Eseu despre dar, 1993, Institutul European, Iaşi.
[25] Tarde, G. – Les lois de l'imitation, 1895, F. Alcan, Paris
[26] Spencer H. – Introduction à la Science Sociale, 1851, F. Alcan, Paris.
[27] Pareto, V. – Traité de sociologie générale, 1917, vol. I, Paris, Laussanne.

CAPITOLUL II

NORMELE SOCIALE

2.1. *Definire generală*

Normele caracterizând dinamica societății umane în întreaga sa istorie pot genera problema unei înțelegerii etimologice, problemă care pune în discuție două puncte de origine. Un prim punct constituie numele zeiței Nemesis din mitologia grecilor care în "structura de roluri" urmărea respectarea împărțirii lumii de către zei și a atribuțiilor acestora de la care ar proveni noțiunea de "nomos". Aceasta se opune noțiunii phisis (de origine indică) ce va explica ordinea naturii destinată de ordinea umanului. În evoluția gândirii filozofiei Greciei Antice (Școala ionică) este impusă ideea după care "binele" și "răul" există numai în nomos.

Lingvistic termenul de normă este atestat istoric de cuvântul nomos din greaca veche care are ca semnificație ordinea. Chiar dacă în piesele lui Eschil nomos-ul era înțeles ca întrebuințare sau putere de a face ceva, ulterior în geaca veche este înțeles ca obicei, regulă, autoritate (1967).

În contextul evoluției fiecărei comunități normele au fost înțelese într-un mod specific în funcție de nivelul de cultură ca și de nivelul și forma de organizare.

Limbajul comun pentru cea mai simplă exprimare normativă cu sens prescriptiv conține indicația de a acționa, de a proceda într-un anumit mod, într-o manieră fie în sensul săvârșirii acțiunii "faci așa" fie în sensul interdicțional "să nu faci așa". Deși acest mod de înțelegere poate fi suspectat de o perspectivă prea personală asupra sensului acțiunii sau a interdicției față de un mod colectiv de conviețuire al grupului sau al comunității pentru a accepta acest înțeles al conceptului normă ca punct de pornire în demersul unei definiri cât mai complete.

În "DEX " (1978) norma este explicată printr-o regulă fixată prin lege sau prin uz – urmând o descriere a mai multor tipuri de norme, (juridică, valorică, tipuri de reglementări etc.).

Și alte dicționare specializate prin problema definirii și explicării noțiunii de normă. Sensul sociologic este promovat în A DICTIONARY SOCIOLOGY, C. DUNCAN MITCHEL 1968, LONDON, Rontledge and Kegan – Paul care definește norma ca un standard sau o idee comună exprimată sub formă de precepte generale care fiind internalizate și acceptate de către indivizii dintr-o comunitate sau grup, induc conformitatea atât în acțiuni simple cât și în judecăți etice complexe conducând astfel spre cunoașterea unității grupului.

C. Zamfir, în Dicționarul de Sociologie, (1993) propune pentru normă înțelesul de model, regulă, prescripție care reglează, ordonează comportamentul indivizilor, grupurilor, organizațiilor, colectivităților ceea ce ne conduce spre înțelegerea și acceptarea normelor atât pentru indivizi cât și pentru grupurile și formele de organizare din care aceștia fac parte.

Vizând rolul normelor soții A. și G. Theordorsori (1969) susțin înțelegerea acestora ca legi sau principii care trebuie să ghideze sau să dirijeze o conduită, tinzând să desemneze ceea ce este normal, adică în conformitate cu majoritatea cazurilor și să prescrie ceea ce trebuie făcut.

Potrivit caracterului mai general, în dicționarele de filosofie norma este considerată fie un model sau o regulă față de care omul trebuie să se conformeze prin propunerea unor căi de acțiune ordonată (1972), fie ca o regulă de activitate, comportare, gândire și creație (ceea ce alte definiții nu au surprins) fixată prin lege sau principii dar și prin uz și a cărui autorități este asigurată de drept, tradiție, opinie publică, indicație sau prescripție ci privire la modalități de înțelegere și utilizare a regulilor.

Dintre primii sociologi Emile Durkheim a definit norma ca o regulă standard definită de așteptările reciproce ale mai multor oameni cu privire la un comportament considerat acceptabil din punct de vedere social și care orientează conduita obișnuită (1974).

Aceeași perspectivă sociologică dar cu un rol mai practic Max Weber (19..) propune înțelegerea normei ca un ansamblu de reguli care fac deprinderile, comportamentul indivizilor față de acțiunea socială. Asemenea opțiune ne conduce la ideea că prin norme societatea se manifestă ca un "cosmos " organizat de funcții, roluri și ierarhii sociale și că orice forme de asocieri sociale se nasc cu geneza unor norme.

2.2. *Moduri de manifestare ale normelor*

Dacă avem în vedere existența și manifestarea normelor doar în societate, normele individuale, (anumite regimuri alimentare, conduită sau un ideal care pot impune un anumit comportament indivizilor) fiind foarte restrânse, putem considera caracterul dominant social al acestora și le putem numi norme sociale, pentru că sunt produse, elaborate și acționează strict social.

Acelaşi aspect acţional putem să-l surprinde asupra unor moduri concrete în care vedem normele promovate ca:

a. Interdicţii ce presupun acţiuni, atitudini, comportamente care nu sunt acceptate (şi nici aşteptate) în societate fiind deci interzise nerespectarea lor conducând la pedepse pentru subiecţii respectivi.
b. Recomandări care sunt propuse prin diverse forme să conducă subiectul spre anumite acţiuni, atitudini, comportamente pentru a obţine rezultate aşteptate fapt ce face posibile recompense.
c. Modele comportamentale ce presupun moduri, tipuri ale transpunerii în practică prin acţiuni şi comportamente anumite idei, opinii, convingeri, credinţe.
d. Condiţii de acţiune – sau cognitive – de tipul "dacă vrei A trebuie să asiguri, să ştii, să satisfaci etc. X, Y, Z.
e. "reţete" generale de rezolvare a unor tipuri, serii, clase de probleme, de situaţii în contextul unui tip de raţionament verificat şi impus sau a unor experienţe cu aceleaşi atuuri.
f. Modalităţi simple de control asupra exercitării sarcinilor ca şi asupra rezultatelor obţinute.

2.3. ***Tipuri de norme***

Normele dintr-o viziune generală pot fi clasificate în funcţie de modul în care subiectul uman le cunoaşte, le adoptă şi le respectă.

Putem vorbi despre norme:

a) primare
b) secundare

a) Normele primare sunt normele pe care individul uman le cunoaşte în primele forme de manifestare conştientă a sa, în viaţa din cadrul comunităţii, şi care îi permite şi asigură formarea şi participarea sa ca membru al comunităţii. Modul cum se raportează la ceilalţi indivizi, modurile de comunicare, tipuri de activităţi, gesturi, limbaje, permise, forme prin care au acces sau dobândesc anumite lucruri şi / sau bunuri, pot fi incluse în categoria normelor primare. Asemenea norme funcţionează atât în cadrul grupului familial cât şi în alte grupuri, de joacă, de vecinătate, religioase, de muncă, etc. prin care omul îţi asigură un standard mediu, acceptabil (decent), în funcţie de cel al societăţii în care trăieşte.

b) Normele secundare sunt cele la care omul are acces – le cunoaşte şi le adoptă în contextul evoluţiei sale, odată cu fiecare treaptă practică şi cognitivă fiecare etapă a creşterii şi maturizării sale.

Raporturile cu alţi indivizi, cu alte grupuri şi instituţii, tipuri de activităţi funcţionale în care este implicat, moduri de rezolvare a unor sarcini, înţelegerea unor interdependenţe în care este implicat sunt suporturi ale unor norme de care subiectul social are nevoie pentru a pătrunde într-o etapă dar şi într-o situaţie care să-i ofere o modificare calitativ superioară a tipului şi stilului de viaţă.

Normele pe care le întâlneşte la şcoală, în mod evolutiv de la clasele primare la cele liceale, de conduită dar şi cele de studiu, cele cu care se confruntă în noile grupuri de prieteni, dar şi cele de muncă, restricţiile faţă de anumite abateri faţă de obiceiuri, tradiţii cultural spirituale, anumite reguli de conduită, circulaţie rutieră ca şi unele din conduită de cumpărător, client, sau vânzător şi producător pot constitui exemple din această categorie.

În aceiaşi categorie dar din perspectiva modului în care sunt cunoscute, adaptate şi respectate vom propune normele legitime şi norme ilegitime.

a) Normele legitime sunt recunoscute ca necesare pentru evoluţia normală a comunităţii şi în acelaşi timp sunt preluate şi adoptate pentru a contribui la creşterea funcţionalităţii acţiunilor şi formelor de organizare specifice societăţii. Asemenea norme sunt atât înţelese cât şi aprobate şi apărate în situaţii de susceptibilităţi ca şi de tensiuni sau contradicţii şi conflict între membrii societăţii.

În acelaşi mod sunt invocate pentru a rezolva anumite probleme sau diferende provocate sau apărute întâmplător.

b) Normele ilegitime sunt cele care acţionează cu un grad minim de recunoaştere şi/sau care sunt impuse de forţe (indivizi, grupuri, instituţii) care nu sunt la rându-le acceptate şi recunoscute de membrii comunităţii. Acestea nu sunt adoptate de bună voie şi nu sunt recunoscute ca necesare pentru evoluţia normală a vieţii sociale fiind doar suportate de către indivizi sunt în acelaşi timp în centrul discuţiilor şi interpretărilor privind necesitatea şi / sau indezirabilitatea respectării lor. În acelaşi timp ele pot forma cauze pentru tensiuni şi chiar conflicte între cei care le suportă şi cei care încearcă să le menţină şi să le impună, dând naştere pe lângă aceasta şi la confuzii între forme, de apreciere sau incertitudine faţă de anumite hotărâri.

Sunt destul de multe ocaziile în care putem întâlni diverse forme de acţiune ale acestor norme ilegitime de la comunităţile şi societăţile conduse totalitar, până la cele cu o conducere care se vrea libertină fără

nici un orizont, direcţie de evoluţie, sau în comunităţile cu mare variabilitate socială, etnică, religioasă, politică etc., ca şi în situaţiile de schimbări bruşte, dar şi în cele în care tranziţia iar polii de putere se opun în oricare domeniu este posibil fără a identifica scopul, mijloacele şi modalităţile disponibile societăţii pentru a realiza tranziţia.

Propunându-şi să vizeze un mod de înţelegere sociologic – acţional şi suportându-se şi la alţi autori R. Pinto, M. Grawitz, H. Launner Ross, cunoscutul sociolog S. Rădulescu (1994) supune atenţiei o clasificare exhaustivă şi funcţională după criterii care încearcă să cuprindă o arie foarte largă de cunoaşteri:

1. după tipul şi domeniul de activitate există norme care să corespundă diverselor forme şi dimensiuni ale activităţii profesionale, tehnice, politice, juridice, ştiinţifice etc.
2. după valorile la care se raportează putem susţine norme religioase, juridice, etice, estetice, politice etc.
3. după conţinut funcţionează norme:
   - prescriptice care promovează, arată ceea ce trebuie făcut;
   - proscriptice, promovând ceea ce nu trebuie făcut, interzic anumite acţiuni etc.
4. după gradul de redatibilitate şi funcţionalitate:
   - norme ideale care prescriu conduite cu caracter excepţional identificate cu valorile şi idealurile înalt-dominante ale societăţii;
   - norme reale care acţionează ca determinante ale comportamentului.
5. după modul de manifestare:
   - explicite sau implicite;
   - intime sau colective;
   - formale sau neformale;
   - legitime sau ilegitime (despre care am vorbit mai înainte).

6. după sancţiunile cu care se asociază :
   - sociale în sensul cel mai larg, sau juridice;
   - difuze sau globale;
   - spontane sau organizate;
   - represive sau restitutive;
7. după gradul de independenţă şi libertatea de alegere acordată subiectului acţiunii:
   - cu caracter conservator;
   - cu caracter liberal.
8. În funcţie de gradul de generalitate:

   - norme generale, comune membrilor societăţii;
   - particulare specifice unor grupuri restrânse, distincte în societate.

Deşi vedem aceste moduri de exprimare ale normelor destul de clar nu putem fi categorici în limitele sau gradele de impunere şi respectare ale lor în destule situaţii existând marje de toleranţă în comportamentele indivizilor, în grupuri, comunităţi şi situaţii specifice. Dealtfel M. Sheerif, (1969) definind norma ca un standard sau o scală constând din categorii ce definesc o marjă de comportamente şi aptitudini acceptabile şi / sau non-acceptabile pentru membrii unei comunităţi ca şi J. Maisonnenne (1996) care susţine de asemenea marjele de toleranţă asupra comportamentelor ce sunt dependente de specificul grupului susţin aceiaşi caracteristică de toleranţă în înţelegerea normelor. În multe situaţii nu putem recunoaşte absolut sistemul de norme ca un ansamblu omogen, categoric delimitat, imuabil, surprinzând atât diferenţe în funcţionalitatea aceloraşi norme cât şi diferite norme în viaţa aceleiaşi comunităţi ca să nu mai vorbim de comunităţi diferite.

Apropiate de aceste înţelegeri normele “FOLKWAYS” despre care G. Summer spune că sunt categorii aparte care au evoluat de la tradiţii la instituţii, nu se manifestă coercitiv sau violent în condiţiile în care nu sunt respectate, cu toate că pot acţiona ca puncte de conflict. Astfel, tinerii care nu acceptă modelele existente sau promovează alte forme comportamentale sau imigranţii care vin cu alte modele pot fi priviţi cu neîncredere şi ostilitate de către populaţia majoritară doar pentru că au asemenea exteriorizări, indiferent dacă deviază sau încalcă sistemul de norme al comunităţii, legitim şi instituţionalizat.

O discuţie aparte o comportă problema obiceiurilor care se manifestă de multe ori normativ fiind înţelese moduri de conduită statornicite de care grupul leagă aprecieri morale şi ale căror nerespectări şi încălcări pot atrage pedeapsa Szczepanski (1972).

Deosebindu-se de obişnuinţele care pot fi moduri sau tipuri de conduită statornicite şi necunoscute ale indivizilor în anumite situaţii dar care nu atrag reacţii sau aprecieri negative, obiceiurile provoacă asemenea delimitări între acceptabil şi neacceptabil într-un context dat.

Faţă de nivelul de recunoaştere obiceiurile pot fi diferenţiate în:

- obiceiuri propriu-zise care se asociază cu anumite judecăţi de valoare şi cu sentimente apreciative faţă de bine – rău, drept – nedrept şi definesc reguli de comportament ce nu trebuie încălcate pentru ca subiectul să nu fie respins de către societate;

- obiceiuri tradiționale care comportă o anumită rutină dar propun o raportare din partea subiecților față de ceea ce este recunoscut ca "evoluția stării" chiar dacă nu este sancționat sever.

Dacă punem în discuție definiția propusă de către H. Lewi-Bruhl (1971) care înțelege prin norme reguli de conduită obligatorii ce se impun în orice moment de către grupul de apartenență putem să punem în discuție că cele mai simple norme în funcție de gradul de formalizare sunt normele impresative care impun sau interzic anumite acțiuni, atitudini, comportamente "Lucrează!, Taci!, Du-te!, Nu minți!, Vin-o imediat! etc." .

Deși au un grad foarte mic de formalizare asemenea norme sunt de cele mai multe ori eficiente conducând la rezultatul dorit deși subiecții nu înțeleg (şi poate nici nu-şi pun problema) de ce trebuie să se comporte astfel sau care ar fi urmările unui asemenea comportament.

Mergând spre latura cealaltă cu gradul cel mai înalt de formalizare al normelor putem vorbi despre normele juridice ca norme instituționale, care pot fi definite ca reguli de conduită fixată prin lege şi uz (M. Voinea 2000) şi care se manifestă după opinia lui Gurvitch prin:

- capacitatea de a reprezenta prin propriile dimensiuni existențiale valori pozitive, capacitate certificată prin acțiuni colective de recunoaștere.
- predominanta unor elemente active ce trebuie efectuate cu performanțe clare (1940).

O categorie aparte a normelor juridice o constituie legile juridice ca normele cu cel mai înalt grad de formalizare şi care pot fi definite coduri formalizate de conduită a membrilor unei societăți. Spre deosebire de oricare norme legile se caracterizează prin:

- origine precisă – de cine au fost elaborate, cu ce scop, când, în ce condiții etc.
- pentru orice acțiuni sau nonacțiuni care se manifestă în afara şi împotriva legilor acestea provocând pedepse clare.
- legile sunt specifice atât comunității cât şi etapei în care se află aceasta în evoluția sa.

Din perspectiva sociologică putem distinge trei categorii de legi juridice:

1. Legi care se manifestă prin uz ca obiceiuri formalizate şi recunoscute ca instituționale.
2. Legi de interes public.
3. Legi care sancționează comportamentele grave (crime, tâlhării, fraude mari etc.) şi care vizează probleme acute pentru societăți.

Orice normă ca şi legile juridice impun un conformism social prin care membrii comunității se supun acestora din cel puțin două motive (H.L. Ross).

a. Normele (şi legile) sunt însuşit şi internalizate în procesul socializării, indivizii dorind să se conformeze acestora pentru că le consideră parte din "eul" lor social fapt ce le induce un sentiment de stingherească, jenă, vinovăție când nu se supun, nu le respectă, le violează.
b. Membrii oricărui grup se aşteaptă unul de la celălalt la un anumit comportament, în limita normelor acestui grup şi când se abat ceilalți îşi manifestă dezacordul prin sancțiuni negative.

2.4. *Elaborarea normelor*

Raportându-ne la aşteptările societății față de norme putem susține că acestea reprezintă în fapt standarde sau etaloane ale comportamentului indivizilor în contexte sociale date. Ca şi modul de observare şi analiză a înțelegerii şi respectării normelor şi modul de etalonare a acestora constituie un subiect de atenție. Putem distinge două tipuri, modalități de etalonare a normelor în societate în funcție de gradul de legitimitate şi de instituționalism.

1. Elaborarea neinstituțională, în mod neorganizat şi spontan în cadrul unor practici comune, repetate, a unor obiceiuri uzanțe, uzanțe care presupune o recunoaștere restrânsă spațial şi slab coercitivă a respectivelor norme care au o origine anonimă. Asemenea tipuri de norme sunt admise şi respectate pe baza unor tradiții, a unor acceptări de context fără a pune problema unor pedepse, chiar dacă se manifestă delimitări şi dezaprobări față de încălcări ale lor.
2. Elaborarea instituționalizată ca urmare a exercitării rolului unor instituții mai mult sau mai puțin specializate şi care adoptă anumite moduri de elaborare şi aplicare presupune instituirea unor norme cu caracter legitim – instituțional cu o arie largă şi caracter coercitiv al acțiunii. Asemenea norme se impun în comunitate prin acțiunile instituțiilor şi pentru a fi respectate trebuie cunoscute de către membrii comunității. Spre deosebire de prima categorie nerespectarea acestor norme atrag sancțiuni pe lângă dezaprobarea din partea instituțiilor şi a societății.

Un aspect deosebit îl constituie problema efectului normelor sociale asupra conduitei membrilor comunității.

Astfel Muzafer Sherif şi-a propus studiul problemei efectului normei sociale, considerând că baza psihologică a normelor sociale (stereotip, modă, convenții, obiceiuri, valori) constă în formarea unui cadru de referință comună ca produs al contactului dintre indivizi. Odată cristalizat şi însuşit acest cadru devine factorul ce determină sau modifică reacțiile individului la situațiile cu care el se va confrunta mai târziu – fie sociale sau nesociale.

Dovedit experimental constituirea normelor sociale va conduce la efectele acestora asupra unei componente importante a societății concretizată în conformitatea individului față de normele grupului.

Apare de aici efectul autocinetic prin care subiecții trebuie să aprecieze lungimea pe care se mişcă un punct luminos într-un spațiu întunecat, deşi punctul nu se mişcă deloc.

Aprecierea s-a făcut individual apoi în grup, şi din nou individual şi au condus la următoarele concluzii:

1. Când indivizii se află în situație instabilă şi nestructurată în sine, ei manifestă tendința de a stabili o normă sau un punct de referință în funcție de care apreciază situația, aceasta este norma individuală a subiectului cu funcția de a-i servi ca punct de reper pentru experiențele ulterioare.
2. Dacă subiectul este pus să acționează în cadrul unui grup, el vă avea tendința de a-şi modifica norma individuală astfel încât să fie convergentă normelor individuale ale celorlalți ceea ce susține că <u>norma de grup sau norma socială</u> poate fi stabilită mai uşor dacă individul nu a avut posibilitatea să-şi verifice norma sa individuală.
3. Dacă individul care şi-a modificat norma individuală urmare a experiențelor lui de / în grup, este pus în situația de a acționa din nou în afara grupului, el nu se va orienta după norme sa individuală ci după norma socială a grupului din care a făcut parte.

Din aceste motive atitudinile şi comportamentele unui individ sunt întotdeauna <u>efecte ale normei sociale</u> pentru că fiecare om este nevoit să-şi compare norma sa prin verificare cu cele ale unui grup.

Normele sociale se stabilesc prin interacțiunea dintre oameni fiind valabilă atât pentru situațiile în care s-a cristalizat, cât şi pentru situațiile nesociale în care norma socială modifică percepția obiectelor fizice.

Solomon Asch a studiat încercarea individului de a-şi păstra nealterată norma subiectivă, fapt ce a condus la o izolare socială, iar

atunci când se revine la norma subiectivă după ce a fost însuşită norma grupului, automarginalizarea individului îl determină să se orienteze din nou după aceleaşi norme ale grupului.

Acelaşi aspect al rolului grupului față de supunerea individuală îl discută şi A. W. Gouldner care promovează ipoteza formării unei legi a conformității la grup. În acest sens supunerea față de majoritate este cu atât mai rapidă cu cât diferențele dintre obiectele apreciate sunt mai puțin evidente şi este cu atât mai lentă cu cât individul "deviat" reuşeşte să-şi atragă de partea lui mai mulți membrii ai grupului.

Din perspectiva raportului situație reală – situație experimentală apare problema consistenței condițiilor experimentale ca şi condiții reale. Floyd Allport a testat efectul normei de grup într-o situație experimentală şi a observat că cu cât un comportament dat se îndepărtează mai mult de modelul care poate fi considerat consacrat cu atât este mai frecvent. Apare astfel cunoscuta ipoteză a curbei "J" referitoare la comportamentul de conformitate care evidențiază tendința abaterilor de la modelele standard de a-şi diminua participarea, frecvența pe măsură ce amplitudinea creşte.

Viziunea etnometodologică aduce în prim plan problema efectului puternic al normelor sociale ori de câte ori subiectul uman încearcă să I se sustragă, eludând norma socială. În asemenea condiții relațiile cu ceilalți sunt atât de perturbante încât este posibil ca grupul să se dezintegreze diminuând până la imposibilitate procesul de comunicare.

2.5. *Funcționalități şi disfuncționalități ale normelor*

Discutând fie de înțelegerea (definiția) normei fie de modul cum acționează în societate ne putem pune o serie de întrebări vizând rolurile şi funcțiile normelor în societate în comparație cu disfuncțiile pe care acestea le pot crea în aceiaşi societate.

Pornind de la modul în care Em. Durkheim înțelegea prin comportament normal acel comportament tipic societății cu acțiuni permise de către aceasta şi conținând că normal este:

- ceea ce este uzual, obişnuit, compatibil cu regulile dezirabile;
- ceea ce trebuie să se manifeste ca imperativ dezirabil sau ca ideal;

Putem evidenția două funcții promovate de către cunoscutul sociolog, ale normelor sociale:

1. asigură organizarea vieții sociale pe baze raționale;
2. exercită constrângeri asupra indivizilor din societate.

Înţelegând rolul ca şi funcţiile normelor în sensul funcţionalităţii sistemului social putem concretiza câteva dintre acestea.

- Normele pot crea atât drepturi, cât şi obligaţii sau atât posibilităţi de acţiune cât şi interdicţii, acţionând asupra acţiunilor le stimulează pe cele cu caracter dezirabil şi le limitează până la interdicţie pe cele indezirabile.
- În rolul asupra acţiunilor umane normale stabilesc, promovează şi impun reguli de conduită ca şi modele acceptate social. Referitor la acest aspect D. Banciu (2000) accentuează disponibilităţile normelor sociale în raţionalizarea vieţii sociale elaborând reguli eficiente capabile să orienteze dar şi să controleze acţiunile în care sunt implicaţi indivizii şi grupurile şi urmărind să asigure concordanţă între scopuri şi mijloace.
- Corelând obligaţii cu drepturi şi acţiuni cu sarcini putem să surprindem capacitatea normelor în creşterea gradului de sociabilitate a fiinţei în cadrul grupurilor umane dirijând conduita umană în sensul obţinerii rezultatelor acţiunii şi mai puţin vizând diminuarea acestor acţiuni.
- În acelaşi sens D. Banciu susţine puterea normelor în stabilirea şi promovarea unor soluţii sociale pe care subiecţii acţiunilor trebuie să le îndeplinească în funcţie de aşteptările sociale.
- Din cele expuse putem continua cu posibilităţile oferite de norme în evitarea unor tensiuni, conflicte sociale chiar contribuind la sentimentul de solidaritate şi securitate socială. (S. Rădulescu).
- În funcţie de acceptările şi aşteptările sociale prin intermediul normelor sociale membrii comunităţii pot elabora metode, mijloace, principii de evaluare a eficienţei acţiunilor şi conduitelor sociale.
- Normele ne pot oferi mijloace tehnice de cunoaştere, fiind înţelese ca structuri de cunoştinţe pentru rezolvarea unei sarcini (P. Golu) ne conduce spre "posibilitatea X" dacă "a, b, c,…" constituindu-se şi în modalităţi de învăţare şi transmitere a cunoştinţelor utile unor acţiuni.
- Fiind utilizate în exercitarea controlului, normele ne arată "ceea ce trebuie să fie şi ceea ce nu trebuie să fie" în sensul exprimat de A. Gidens.
- Dacă fiecare sistem social îşi are elaborat un sistem de norme acesta poate constitui şi un sistem capabil să promoveze cunoaşterea valorilor respectivului sistem social deci am putea susţine că normele asigură accesul spre cunoaşterea, utilizarea şi internalizarea valorilor pentru membrii comunităţii respective.

Cu toate aceste posibilităţi de afirmare funcţională, normelor sociale li se pot atribui anumite disfuncţionalităţi.

- În cele mai multe situaţii normele promovează multe criterii reale ale sistemului social in care se constituie, dar nu pot să asigure pentru orice cerinţă reală o expresie normativă, o anumită generalitate a normei implicând fie neînţelegeri, fie confuzii, ambiguităţi ceea ce poate conduce la nonperformanţe.
- Dacă acceptăm o exprimare cât mai concretă a normelor ne lovim de multitudinea acestora pentru a căror respectare (în totalitate) ne putem exprima rezerve.
- Disfuncţionalitatea nomelor poate fi surprinsă şi în caracterul lor contradictoriu – multe norme limitând, "contrând" altele. Un sistem de norme absolut coerent, non-contradictoriu fiind de domeniu idealului reflectă în fapt complexitatea sistemului social al cărui component este.
- În acţiunile de evaluare şi control acelaşi norme promovând anumite standarde de multe ori limitează acţiunile omului, până la acest standard sau le impune altele imposibile, oricum rezultatele nu pot fi în progres acţionând regresiv asupra comportamentului acţional.

Aceeaşi tradiţie nonacţională poate fi văzută şi prin prisma sancţiunilor negative şi a pedepselor promovate e norme. Utilizând asemenea sancţiuni sunt limitate tendinţele acţionale ale omului în faţa unor "încălcări de norme", greşeli accentuând tendinţe defensive prin care se limitează asemenea posibilităţi.

(Expresia: faci mult poţi greşi ceva, faci mai puţin greşeşti mai puţin, dacă nu faci nimic nu greşeşti nimic, nu este departe de realitate).

Tinzând să accentueze asemenea standarde minime ale comportamentului uman acestea sunt orientate de procese cognitive complexe centrate pe soluţionarea situaţiilor concrete care solicită activităţi cognitive simple, facile dar şi fără eforturi spre esenţe care pot fi înţelese mai dificil. Din aceste motive acţionând după norme ne orientăm spre identificarea şi impunerea unor înţelegeri simpliste, quasi-mecanice, a unor categorii şi serii generale de situaţii. Toate conduc spre rigiditate, îngustime a câmpului cognitiv şi chiar o plafonare cognitivă.

2.6. *Caracteristici ale normelor*

Cu toate semnele de susceptibilitate şi disfuncţionalitate normele asigură o consistenţă funcţională rezultată şi din caracteristicile necunoscute.

Orice normă se bucură de generalitate în rolurile şi funcţiile sale care îi conferă un caracter impersonal prin care este diminuat până la înlăturare subiectivismul, arbitrariul şi aleatoriul.

În opoziţie cu subiectivismul enunţat putem susţine caracterul obiectiv al normelor existente în orice formă de convieţuire socială, care ar fi imposibilă fără asemenea norme.

Aceste forme de convieţuire pot promova anumite sisteme de norme sau limită altele în funcţie de cerinţe sau proiecţii de evoluţii viitoare fapt ce conferă un caracter istoric şi social al sistemului de norme.

Din perspectiva interacţionalistă asupra societăţii umane acceptăm repetativitatea oricărei norme în funcţie de fiecare acţiune care este reluată de către fiinţele umane.

BIBLIOGRAFIE

Banciu, D. – *Elemente de Sociologie Juridică*, 200, Lumina Lex, Bucureşti.

Duncan Mitchel, - A Dictionary of Sociology, 1968, Runtledge and Kegan Paul, London.

Durkheim, Em, - *Regulile metodei sociologice*, 1974, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.

Giddens, A. – *Sociologie*, 2001, ALL, Bucureşti.

Golu, P. – *Fenomene şi procese psihosociale*, 1989, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti

Gravitz, M, Pinto R, - *Methodes des sciences sociales*, 1967, Dalhaz, Paris.

Gurveutch, G, - *Elements de sociologie juridique*, 1940, Paris.

Maisanneuve, J. – *Psihologie socială*, 1996, Polisom, Iaşi.

Ross, H.L. – *Perspectives on the Social Order, Ridings in Sociology* (sec. ed.) 1968, McGesaw-Mill Book Companz, New York.

Santai, I. „*Introducere în teoria generală a dreptului*”, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2000, p. 61.

Sherif, M. – *Psihologie sociale et expermentation*, 1969, Mouton, Paris.

Szczepanski, J. – *Noţiuni elementare de sociologie*, 1972, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.

Theodorson A.G., şi Theodorson G.A. – *A Modern Dictionary of Sociology*, 1969, Thomas Y Crowell Company, New York.

Voinea, Maria, - *Sociologie generală şi juridică*, 200, Editura Sylvi, Bucureşti.

Voinea, M. şi Banciu, D. "*Sociologie juridică*", Bucureşti, Univ. Româno-Americană, 1993, p. 98.

Zamfir C., Zamfir E., Vlăsceanu L. – *Dicţionar de Sociologie*, 1993, Editura Babel, Bucureşti.

Weber, M – *Economie et societe*, 1971, Libraire Plan, Paris.

* * * *La philosophie, Les Dictionaires Marabott Universie*, 1972, Savoir Moderne, Gesard et Co., Paris.

* * * *Dicţionar de filozofie*, 1978, Editura Politică, Bucureşti.

* * * D.E.X. 1978, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

CAPITOLUL III

SOCIALIZAREA – PROCES INTERACȚIONAL

3.1. *Definiție – mod de înțelegere*

Denumirea omului ca ființă socială este posibilă ca urmare a desfășurării procesului de socializare prin care individul uman odată cu primele contacte conștiente cu celelalte ființe umane identifică, cunoaște, învață, adoptă și exteriorizează tipuri de acțiuni, norme, obiceiuri, tradiții, modele comportamentale specifice societății în care pătrunde.

Sunt cunoscute cazurile de copii care din diferite accidente au fost lăsați să fie crescuți în mijlocul naturii de maimuțe sau lupi și care au cunoscut o evoluție strict specifică grupului de viețuitoare în care s-au format, fără a fi posibilă o "reeducare umană" drumul spre o existență umană fiind complet compromisă. Suntem astfel absolut de acord cu R.E. Parck care, susținând că omul nu se naște uman ci devine ființă umană în procesul creșterii, educației și formării ca ființă umană în cadru unei societăți umane absolutizată rolul comunității umane în devenirea ființei biologice care se naște într-o ființă socială.

Putem de la-nceput să punem în discuție caracterul obiectiv al socializării, omul trăind de la început într-o societate nu își permite să-și aleagă ce să învețe și ce să adopte din comportamentul social al acesteia ci este determinat să preia si să exteriorizeze acele manifestări pe care societatea le așteaptă și le acceptă din partea tuturor indivizilor.

În același timp să recunoaștem dependența absolută a oricărei ființe sociale în întregul proces formativ al său care prin învățarea socială ca esență a socializării este supusă unui proces de transmitere și însușire a unui set de modele culturale și normative, de cunoștințe și atitudini prin care sunt dobândite cunoștințe comportamentale socialmente dezirabile, își formează deprinderi și dispoziții care le conferă aptitudini și acționează ca membrii ai societății și grupurilor din care fac parte (S. Rădulescu, 1991).

Același proces de socializare poate fi explicat și pornind de la societate spre individ – societatea urmărind să-și formeze "elemente – ființe sociale" care să se conformeze așteptărilor și care să-i satisfacă proiecțiile prin comportamentele concrete. Pentru aceasta propune, transmite, impune membrilor săi forme de activitate, modele comportamentale, norme, forme de organizare, valori, obiceiuri, tradiții care sunt cunoscute, învățate și adoptate de către membrii componenți pentru a-și facilita integrarea socială. Din societate individul învață primele elemente prin care își asigură existența, cum să vorbească, cum să se îmbrace și să mănânce dar forme de participare socială, jocuri, obiceiuri, forme de activități economice ca și de conducere. Prin acestea ființa umană se apropie de sociotipul care determină atât comportamentul grupurilor cât și pe cel personalității fiecăruia.

Elementele acestei personalități particulare proprie membrilor unei societăți anume se manifestă printr-un stil de viață asupra căruia indivizii imprimă variantele lor particulare personalității de bază care în mod dominant sunt influențate de valorile culturale, specifice respectivei societăți (C. Kardinier).

Societatea nu transmite sau / și impune doar norme sau modele de conduită pe care le vrea ca etaloane, standarde ale exprimărilor cotidiene ale membrilor săi ci și nivele de performanțe pe care le așteaptă din partea acestora și pe care le evaluează în funcție atât de proiecțiile și așteptările proprii cât și disponibilitățile fiecărei persoane.

Socializarea poate fi definită și ca acel proces prin care individul este orientat în a-și dezvolta comportamentul actual în concordanță cu așteptările și standardele grupului din care face parte (J. L. Child 1954).

Modificându-și și formându-și un nou tip de personalitate cerut de către comunitatea în care trăiește prin socializare omul devine mai sigur și mai previzibil (B. Bernstein 1975) pentru ceilalți ca și pentru grupurile și / sau instituțiile din care face parte.

Dacă am susținut rolul unor grupuri sau comunități în procesul de socializare putem să le considerăm ca și factori sau / și agenți ai socializării care pot să acționeze atât formal cât și informal și de asemenea putem distinge grupuri sau comunități formale (de muncă, educaționale, etnice, politice etc.) ca și informale (de joacă, grupuri stradale, comunități de imigranți etc.).

Putem fi de acord, din cele expuse, cu J. Szczepanski (1972) care accentuează că socializarea reprezintă acea parte a influențelor mediului, care aduce individul la participare socială, îl învață cum să se comporte conform normelor în vigoare făcându-l capabil să se întrețină satisfăcându-și anumite trebuințe și să îndeplinească anumite roluri sociale. Vedem că prin acest proces individul va deveni o persoană activă și nu pasivă în interrelațiile cu ceilalți cât și asupra sa prin disponibilitățile pe care și le cultivă.

Raportându-ne la scopul urmărit de către societate prin socializare vedem că aceasta îşi proiectează, reproduce, realizează prin formarea conduitelor adecvate un model normativ cultural specific (I. Drăgan, 1985).

Realizarea obiectivelor socializării depinde după opinia autorilor Banciu D., Rădulescu S., Voicu M., () de următorii factori:

- procesul de internalizare a normelor;
- dacă individul este sau nu conştient de posibilitatea alegerii unor moduri alternative de comportament;
- conştiinţa faptului că încălcarea normelor atrage după sine sancţiuni faţă de respectarea normelor care formează un comportament normal.

3.2. *Teorii ale socializării*

Atât teoreticienii cât şi cercetătorii au încercat să explice procesul de socializare începând de la modul de desfăşurare, continuând cu factorii, condiţiile care l-au influenţat şi ajungând la scopul şi performanţele obţinute.

Funcţionalismul începând de la Em. Durkheim şi continuând cu T. Passon consideră că prin socializare se realizează o funcţionare adecvată a societăţii faţă de modelele legitime în dependenţă de consensul care se stabileşte între membrii acestuia în legătură atât cu obiectivele sau scopurile şi performanţele cât şi cu mijloacele pe care le utilizează. În acest sens socializarea favorizează acest consens şi permite indivizilor o reproducere socială în condiţiile unor comportamente normale - tipice cu acţiuni promise (E. Durkheim 1974) şi / sau conform unei ordini sociale care să corespundă unei raţionalităţi sociale şi nu din sentimentele omului. (Parsons 1992) R.K. Merton (1965) pune în discuţie patru tipuri de comportamente formate în urma socializării care depind atât de factorii sociali cât şi de cei de personalitate individuală dar care pot asigura atât funcţionalitate cât şi disfuncţionalitate în societate:

a. conformismul (cel mai răspândit devine dominant) presupune o adaptare la scopurile promovate de către societate dar şi aderarea la mijloacele disponibile şi legitime în aceiaşi societate.
b. Inovarea apare după ce individul acceptă şi preia scopul propus sau împins, de către societate dar fie nu este mulţumit fie doreşte altceva, el va alege alte mijloace acceptate sau interzise dar care îi aduc performanţe superioare (prin eficienţă sau faţă de cele proiectate) conducându-l spre prestigiu social sau “doar” bani şi putere.

c. Ritualismul caracterizează conduitele unor indivizi care opunându-se modelelor culturale vizibile pentru cei mai mulţi nu caută să avanseze în ierarhia socială pentru că nu acceptă competiţia continuă care îl agasează, îl presează, îi creează anxietate.
d. Revoltaţii – exclud atât scopurile cât şi mijloacele propuse de societate pentru că nu le consideră suficient de legitime şi cu autoritate au caracter arbitrar fără importanţă pentru el, le exclude dar nu au întotdeauna altceva în loc.

Aproape concomitent cu funcţionalismul este cunoscută teoria culturologică de orientare antropologică (R. Linton, E. Safoir, A. Kardinier) care utilizează pentru acelaşi proces conceptul de enculturaţie care conţine şi raporturile culturale (în locul relaţiilor sociale) în formarea personalităţii culturale cu aşteptările modelelor culturale pe care le promovează societatea. În acest context socializarea = enculturaţia este un proces de interiorizare, pe parcursul unor secvenţe şi trepte succesive – ierarhice, de către indivizii sociali, a normelor, modelelor, valorilor culturii dominante.

Prin acest proces de enculturaţie se realizează o apropiere, preluare şi adecvare a conduitelor individuale la valorile şi modelele culturale normative ale societăţii conducând spre consens cu acestea.

Din perspectiva învăţării putem discuta despre teoria socializării ca teorie a învăţării sociale (P. Mureşan 1981, E. Thorndike, 1983) care concep participarea fiinţei umane în contextul unui ansamblu de acţiune cu rol de a-l provoca spre asimilarea cerinţelor mediului social pentru a putea reacţiona adecvat şi aşteptat faţă de comportamentul celorlalţi.

Prin învăţarea socială individul cunoaşte şi adoptă norme, mode specifice care pot fi distincte de cele pe care le cunoaşte şi care determină schimbarea celor vechi. Asemenea noi norme şi modele devenind standarde de convieţuire socială ele sunt adaptate atât din convingeri proprii cât şi ca urmare a unor presiuni din partea unor grupuri sau instituţii sociale care funcţionează în societate. În urma unui asemenea proces subiecţii socializării = învăţării sociale nu numai că adoptă şi acceptă normele, modelele, valorile dar ajung să le internalizeze ca elemente proprii personalităţii lor.

Destul de apropiate dar cu conotaţii specifice faţă de această teorie sunt teoriile psihologice S. Freud considerând formarea comportamentului umane în urma interacţiunii natură – educaţie susţine că această formare parcurge mai multe etape prin care omul înţelege, conştientizează, trăieşte experienţele “faptele” propriului proces de socializare. Formarea acestui

comportament este rezultatul unei dezvoltări cognitive ca urmare a desfăşurării învăţării, gândirii, acţiunii.

Aceiaşi problemă a dezvoltării fiinţei umane în condiţii sociale o pune şi J. Piaget ( ) care dezvoltă teorii după care orice fiinţă umană cunoaşte o dezvoltare succesivă pe parcursul a patru etape corespunzătoare unor acumulări senzo – cognitive la care participă atât fiinţă supusă evoluţiei prin disponibilităţile proprii cât şi elemente din mediu prin stimuli pe care individul trebuie să-l înţeleagă ca "semnificanţi".

Destul de diferită concepţia lui K. Erikson aduce în discuţie formarea comportamentului uman sub influenţa unor elemente exterioare pe parcursul unor etape care conţin în acelaşi timp componente şi pozitive şi negative.

Acestea îl pun pe individ ca fiinţă conştientă să aleagă între ele provocându-i tensiuni, conflicte şi chiar crize interioare. Alături de aceste elemente sociale Erikson consideră că un rol în formarea personalităţii individului îl au şi elementele mediului natural, condiţionând chiar capacitatea de gândire, de învăţare a individului.

Fenomenologia sociologică

Al. Schutz[1] continuă dar propune şi replici funcţionalismului impunând o abordare a realităţii sociale în sensul redefinirii obiectului cercetării şi de aici urmărind relatarea soluţiilor epistemologice fundamentale. Aceste două necesităţi asigură condiţiile regândirii unor noi metode ca şi a unei perspective metodologice adecvată noii abordări şi redefiniri a realităţii şi obiectivului cercetării.

Văzând un "nou" obiect al sociologiei lumea şi realitatea trăită şi cum trebuie interpretată şi cunoscută adepţii acestei concepţii impun ipoteza continuităţii între cunoaşterea comună şi cunoaşterea ştiinţifică în planul cunoaşterii acestei lumi trăite. Acest deziderat este necesar având în vedere că orice fiinţă din societate trebuie să se considere un "actor activ" care îl determină să interpreteze subiectiv şi deci, comprehensiv dar şi în funcţie de raţionamentul epistemologic specific. Asemenea raţionamente şi reguli epistemologice devin sursă de evoluţie a acţiunilor care apar ca produşi ale cunoaşterii interesată şi activată în înţelegerea finalităţii acţiunilor sociale.

Asemenea acţiuni sociale pot fi supuse cunoaşterii continue utilizând şi reclasificând trei dimensiuni ale cunoaşterii:

a) caracterul cultural;
b) caracterul intersubiectiv;
c) caracterul sociologizant.

a) Caracterul cultural

În cadrul experienţei zilnice subiectul cunoaşterii se raportează cognitiv la existenţa naturală care poate fi oricând interpretabilă şi care se prezintă acestuia în trei dimensiuni:

- ca reuniune de elemente şi obiecte supuse "cunoaşterii" pentru a fi interpretate. Toate aceste elemente formează un univers de semnificare în limbajul fenomenologiei sociologice.
- ca univers de semnificaţii deja recunoscute şi instituţionalizate în obiceiuri, tradiţii caracterizat de istoricitate datorită capacităţii oricărui obiect cultural de a fi produsul unei activităţi umane.
- activitatea socială ca şi activitate colectivă se instituie ca univers de semnificaţii specifice.

În cunoaştere subiectul uman porneşte de la sistemul de experienţe pe care alţi indivizi l-a parcurs, l-a sedimentat şi l-a transmis, sistem folosit şi în interpretarea şi explicarea fenomenelor din existenţa trăită. Atât cunoaşterea cât şi interpretarea şi explicarea acestor fenomene sunt fundamentate de rezerva de cunoştinţe rezultate ale procesului de stocare şi exercitare a experienţelor cognitive şi practice ale generaţiilor succesive de subiecţi ai cunoaşterii. De aici putem înţelege că elementele care constituie obiectele cunoaşterii să fie identificate şi înţelese într-un mediu familiar şi organizat şi nu în mod singular şi izolat, mediu care prin specificitate să se poată constitui într-un anumit tip al obiectelor cunoaşterii. Pe baza acestui tip de activitate subiectul cunoaşterii promovează un anumit tip de cunoaştere care împreună cu tipurile personale de cunoaştere formează instrumentele, mijloacele folosite de către cunoaşterea comună.

Aceleaşi interpretări şi explicări a fenomenelor cunoscute sunt dependente de situaţia biografic determinată, care presupune ansamblul de obiecte fizice şi socio-culturale pe care acest subiect le înţelege într-un mod specific, datorită activităţii selective a conştiinţei sale. Situaţia determinată biografic orientează şi direcţionează activităţile viitoare ca modalităţi de referinţă pentru experienţele actuale fiind rezultatul unui proces de constituire istoric ca urmare a acumulării tuturor experienţelor umane anterioare.

b) Caracterul intersubiectiv

Lumea socială trăită aflându-se într-o continuă şi indestructibilă relaţie naturală a fiecărui "eu" cu un "altul" poate fi considerată ca lume

direct intersubiectivă în care "celălalt" este construit ca un alter-ego cu originea în "eul" inițial. Rezultă din acest mod de înțelegere că:

- celălalt este gândit ca subiect conștient, cu disponibilități de a interpreta lumea.
- alter-ego nu este totuși o imitație a lui ego care se manifestă "aici și acum" față de primul care se manifestă "acolo și atunci".

În procesul de cunoaștere a acestei lumi de către "eul" ființei cognitive se pot crea patru tipuri de alter-ego al acestui subiect

- consociați – se disting prin comunitate spațială și temporală pe parcursul unei relații directe față în față – evoluează într-un tot unitar relațional "noi"- în care fiecare este implicat în evoluția celuilalt care la rându-i este înțeles ca " unic".
- contemporani – cunoscuți indirect prin ceea ce au obținut din activitățile desfășurate.
- predecesori – pot fi percepuți în mod indirect prin rezultatele activităților sedimentate în cunoștințele neutilizate dar disponibile ca și din ceea ce ar putea avea alți subiecți.
- succesori – care nu s-au cunoscut și nici nu se pot cunoaște.

c) Caracterul socializant

Procesul de cunoaștere comună este socializat în trei dimensiuni:

- socializarea structurală
- socializarea genetică
- socializarea și distribuția socială

Perspectiva socializării structurale conduce spre înțelegerea depășirii diferențelor între "ego" și "alter-ego" ceea ce ar presupune o cunoaștere comună specifică celor care acceptă un sistem comun de referință și are un caracter obiectiv, detașată de un subiect concret ca și de o conjunctură concretă.

Socializarea genetică a procesului de cunoaștere, vizează originea ei socială – cu doar o foarte mică parte din cunoașterea de care dispune subiectul cunoașterii și cu originea în experiența sa individuală.

Subiectul trebuie să învețe prin interrelații cu predecesorii (părinți, profesori, asociați) să înțeleagă și să utilizeze mediul social în funcție de un sistem de tipuri acționale elaborat de comunitatea din care face parte. Apoi el trebuie să fie capabil să construiască tipuri de acțiuni cărora să le dea curs și care să fie acceptate de către aceeași comunitate.

Volumul întreg al acumulării cunoașterii comune este posibil de utilizat de către individ în urma unui proces de transmisie dinspre societate spre individ prin utilizarea limbajului natural "preștiințific care

poate fi interpretat ca un tezaur de tipuri și caracteristici gata de a fi utilizate și preconstruite, toate izvorând din societate" (pag. 20).

În evoluția sa cunoașterea are o distribuție socială cu caracter complementar, ceea ce pentru "ego" constituie un demers "pentru ca" pentru "alter-ego" constituie demersul "pentru că". Individualizând am putea susține că ceea ce un subiect știe diferă de ceea ce știe celălalt, mai mult modul în care același subiect știe ceea ce știe, diferă de al celuilalt.

Din cele expuse putem supune atenției viziunea lui A. Schutz asupra educației înțeleasă ca proces constitutiv al socialului (deci strict social) nu doar ca proces de socializare a subiectului prin interiorizarea unui conținut al ordinii sociale ci și ca proces de constituire a acestui conținut. Asemenea conținut specific unei ordini sociale poate fi fundamentat pe un model de construcții tipice cu caracter instituțional. El funcționează și este garantat prin tradiții și prin utilizarea controlului social reprezentat de ordinea legitimă și legală. Lumea în care funcționează acest subiect al cunoașterii este o lume-viață care apare ca un univers de semnificații, cu un cadru de semnificare pe care trebuie să-l interpreteze. Aceeași lume este o lume a culturii pe care subiectul o recunoaște ca istorică văzută în tradiția și obișnuința unui "dat" pentru activitatea pe care subiectul o va desfășura.[2]

Constructivismul sociologic

Fundamentat de P. Berger și Th. Luckmann[3] pune problema educației pornind de la înțelegerea ordinii sociale ca o construcție intersubiectivă formată din modele de acțiune care sunt rezultatele exteriorizării subiectivității sedimentării semnificațiilor și al obiectivării lor în sisteme simbolice.

Într-un mod concret educația constă în transmiterea sistematică a semnificațiilor instituțiilor de către actori potențiali ai acestora presupunând un aparat social specializat format din tipuri de activități (proceduri) și tipuri umane (transmițători și destinatari).

În plan social relațiile dintre instituțiile sociale ca forme de producție a "ființei umane" și individ - ca participant la producția de "ființe umane" asigură unitatea a trei momente:

- exteriorizarea, obiectivarea și apropierea fiecare corespunzând principalelor trăsături ale lumii sociale.

Aceste caracteristici: "societatea este o producție umană", "societate este o realitate obiectivă", "omul este o producție socială" ne propun o viziune socializantă asupra procesului de producere a ființei umane ca "eu social" în care transmiterea semnificațiilor constituie unul

dintre momentele cheie în construcția realității sociale, înțeleasă ca univers de semnificații.

Producerea acestei ființe sociale dominate de "sinele" său, nu se reduce în concepția, lui Berger şi Luckmann, la producerea elementelor sale sociale diferențiate de tipificațiile socialmente disponibile. Concomitent cu evoluția în istoria societății şi în biografia sa, ponderea "eului social" se distanțează şi se diminuează în favoarea "eului individual" ca urmare a interiorizării lumii în care subiectul trăieşte şi pe care o reconstruieşte.

Ca obiectiv al educației producerea binelui este văzută de Berger şi Luckmann ca o autoproducere a "eu-lui" în raport cu celălalt care conduce la o dificultate constituită în distingerea educatului față de educat, pentru că şi unul şi celălalt sunt în aceeaşi măsură actori sociali participanți la procesul de tipizare şi de obținere a sensului - comun, dar care vizează şi o autotipificare.

În procesul de transmitere a unei semnificații cu caracter instituțional educația are un rol legitimator pentru că avem de-a face cu o transmitere a unor semnificații de legitimare şi control legate de instituțiile sociale. Transmise ca şi cunoştințe asemenea semnificații sunt imprimate conştient în spiritualitatea şi conştiința individuală şi prin aceasta se poate spune că realitatea lumii sociale este "realizată" atât subiectiv cât şi obiectiv. Doar procesul de constituire şi sedimentare a acestor semnificații în conştiințele subiecților dintr-o comunitate va determina detaşarea lor de situații şi contexte locale şi de subiecți particulari conducând spre obiectivarea lor. Asemenea "realizări" în plan subiectiv asigură unul dintre mecanismele producerii şi schimbării ordinii sociale. Dar din înțelegerea educației nu doar ca o conservare şi reproducere a unei societăți cu o ordine dată ci şi ca o producere şi o schimbare a societății putem susține că puterea în societate conținând şi capacitatea de a controla procesele educaționale înseamnă şi puterea de a produce realitatea însăşi.

Constructivismul structuralist

- Constructivismul structuralist – supune atenției teza producerii habitusului şi a reproducerii oricăror forme de practică socială printr-o diversitate de tipuri de acțiuni sociale printre care şi educația văzută ca tip distinct.

Dominată de P. Bourdieu concepția constructivist- structuralistă sau structuralist-constructivă se impune în teoriile sociologice contemporane prin modul critic de a se raporta la teoriile clasice precedente: funcționalism, marxism, structuralism, etnosociologism etc.

ca şi printr-o nouă metodologie de investigație practică şi interpretare teoretică a evoluției acțiunii practice ca obiect de studiu al sociologiei.

Diferențierile surprinse depăşesc cadrul metodologic imprimând un limbaj nou, specific unei abordări teoretice care să explice prin raporturile de putere, care pot fi şi de clasă, evoluția subiectului social, ca agent al acțiunii practice în exercitarea unei reproducții sociale ca reproducție a acestor raporturi prin utilizarea elementelor capitalului cultural în construcția şi menținerea habitusului.

În definirea habitusului P. Bourdieu, porneşte de la atenționarea condiționării față de anumite clase particulare, de condiții de existență a acestuia.

Habitusul este definit ca: "sistem de dispoziții durabile şi transformabile, predispuse a funcționa ca structuri structurate, respectiv ca principii generatoare şi organizatoare de practici şi reprezentări care pot fi obiectiv adaptate scopului lor, fără să propună urmărirea conştientă de scopuri şi stăpânirea expresă a operațiilor necesare pentru a le atinge" (pag.88-89).

Din această definiție şi din evidențieri ulterioare putem extrage câteva observații asupra înțelegerii şi utilizării acestui concept atât în planul analizei sociologice în general cât şi în planul analizei sociologice a procesului educațional.

- Conceptul habitus reflectă relații destul de strânse cu alte concepte (mai mult sau mai puțin utilizat) "tipificare", cadre ale experienței "categorizare", "procedee interpretative".

- Habitusul reprezintă unitatea dimensiunii cognitive reprezentabilă prin: principii, clasificatoare, categorii de percepție şi evaluare, şi a dimensiunii practice care are ca rol organizarea acțiunii practice şi identificarea principiilor acesteia.

- În reflectarea "unei realități practice", habitusul trebuie să redea:

a) raportul individului cu corpul prin: ținută, gesturi, mimică.

b) raportul individului cu spațiul fizic prin utilități ale obiectivelor, deplasări şi reutilizări ale acestora.

c) raportul individului cu limbajul prin: sintaxă, vocabular, ritm al comunicării, situație.

d) raportul individului cu timpul prin: conținutul, lungimea acțiunilor şi prin succesiunea acestora (fiind vorba de acțiuni în care este implicat individul).

e) raportul individului cu valorile sociale prin modul în care apreciază şi adoptă elementele necunoscute axiologic în societate.

- Habitusul reflectă condiții specifice de grup, de clasă reprezentând un sistem subiectiv, al structurilor interiorizate, scheme de percepție, de gândire dar şi de acțiune specifice membrilor unei clase dar nu individuale.

- În evoluția întregii societăți habitusul reflectă principiul transformării raporturilor de forță în raporturi de semnificație (legitimare) şi al reproducției dominației în diferite câmpuri ale spațiului social.

- Conceptul de habitus ne propune o repunere în actualitate a problemei raționalității acțiunii pentru care este necesară o strategie vizând modul de acțiune al agentului ca şi cum ar cunoaşte condițiile şi consecințele obiective ale acțiunii desfăşurată în mod conştient cu un scop şi mijloace alese de asemeni conştient.

- Reflectând transformările de putere acelaşi habitus ne atrage atenția ca principiu al întregului proces de reproducție a schimbării structurilor cu caracter obiectiv, ale practicii prin care:

a) fie vor intra în funcție schemele de percepție, de gândire şi de acțiune ale agentului dacă acesta a recunoscut condițiile acceptate dintr-o experiență practică, trecută;
b) fie habitusul determină o conduită nouă, de răspuns specifică unui principiu general dacă aceste condiții actuale sunt diferite de cele în care acesta (habitusul) a fost produs.

- Un mod distinct în viziunea lui P. Bourdieu în care se poate impune habitusul pe plan social îl constituie acțiunea educațională în cadrul căreia aceasta funcționează cu rolul de a conserva un sens al realității sociale sub forma simțului practic. Tot în acelaşi context este conferită constanță ca şi coerență acțiunilor individuale pe care le face inteligibile. Ambele forme de manifestare educațională a habitusului sunt rezultatul unei acțiuni educaționale de inculcare desfăşurată în colectivitate în conexiune cu învățarea specifică a subiectului social.

Acțiunea de tip educațional desfăşurată şi sub forma unui proces educațional se realizează ca:

a) acțiune anonimă a unui grup şi a unui mediu simbolic, dar structurat în interiorul grupului.
b) o acțiune educațională desfăşurată de către agenți specializați ca munca specifică şi autonomă cu caracter condițional determinat.

Ceea ce deosebeşte cele două forme ca forme a) implicite şi b) explicite, susține că educația implicită este specifică unei practici determinate prin exercițiul specific acesteia față de educația explicită care produce scheme clasificatori şi corporale apelând la un discurs simbolic dependent de expresia verbală şi de conştiință. Pentru că acțiunea concretă de învățare se exercită ca proces de producere şi aplicare sistematică a

unei serii de principii practice coerente, structurate, putem susține că întreaga învățare nu se realizează mecanic, prin imitații sau prin încercări succesive evitând erorile. Astfel procesul de învățare are ca fundament interiorizarea "rațiunii unor serii de fapte" concrete care datorită funcționării "principiului de organizare" va funcționa ca principiu de organizare a întregii practici educaționale a agentului ca subiect educațional. Mai mult fiecare societate îşi prevede serii de "exerciții structurale" caracterizate (tradiții concrete, jocuri, ritualuri) prin care transmite în practici succesive acest principiu. Putem susține astfel că acțiunea educațională este înțeleasă constitutivă oricărei structuri şi ordini sociale în care funcționează ca putere ce impune ca şi legitime semnificații care disimulând anumite raporturi de forță poate acționa ca violență simbolică ce legitimează şi întăreşte o dominație în societate.

Asemenea violență simbolică a educației, ca acțiune pedagogică în limbajul lui Bourdieu, se manifestă în mod obiectiv din două motive: a)… "pentru că raporturile de forță între grupurile şi clasele componente unei formațiuni sociale sunt fundamentul puterii arbitrare care este condiția instaurării unui raport de comunicare pedagogică"…b)…"delimitarea, obiectiv implicată în faptul de a impune şi de a inculca, a anumitor semnificații considerate, prin selecția lor şi prin excluderea corelativă selecticii, ca fiind demne de a fi reproduse într-o acțiune pedagogică (A-B) reproduce (în dubla accepțiune a termenului) selecția arbitrară pentru care un grup sau o clasă o apreciază în mod obiectiv în şi prin arbitariul ei cultural (pag. 187-1).

Putem susține din aceste motive expuse că – orice acțiune pedagogică nu are un caracter neutru – nu presupune doar o transmitere neutră a unei culturi neutre, de la o generație la alta, ci vizează un proces de impunere şi inoculare a unui arbitrar cultural concretizat în modele de comportament împărtăşite de membrii unei clase anume.

- factorul cultură care se constituie în obiectul acțiunii pedagogice este necesară fiind legată de condițiile sociale, de coerența şi funcționalitatea structurilor de semnificații, şi se va manifesta ca un raport obiectiv de forță fără să fie considerată ca element din "structura naturală a lucrurilor".

P. Bourdieu distinge două tipuri de acțiune pedagogică în scopul producerii habitusului:

1) Acțiunea pedagogică desfăşurată în familie care reprezintă agentul unei acțiuni pedagogice primare cu obiectivul de a fixa habitusul primar de clasă cu primele modalități de percepție de gândire şi de acțiune de la care vor evolua experiențele ulterioare. Acest habitus primar va funcționa în:

- orientarea opțiunilor și selecției în evoluția școlară ulterioară a subiectului.
- formarea și impunerea unui ethos de clasă – ca și component al capitalului cultural pe care-l posedă subiectul educației.

Deși susține rolul important al pedagogiei familiale prin care arbitrariul cultural impus de familie are caracter legitim, P. Bourdieu atrage atenția asupra caracterului difuz și practic, ca acțiune pedagogică implicită a acestui prim tip de educație.

2) Acțiunea pedagogică secundară desfășurată în școală ca instrument de reproducție a structurii de clasă. Acest tip de acțiune pedagogică are un caracter strict instituțional promovând un tip de muncă școlară care beneficiază de:

a) – agenți specializați care dispun
b) – autoritate explicit delegată și juridic garantată
c) – această autoritate se exercită în locuri și perioade determinate, după
d) – proceduri verificate, evaluate și reglate,
e) – de o formațiune omogenă,
f) – de instrumente verificate, controlate și standardizate pentru a transmite
g) – o cultură omogenă cu caracter legitim, într-o
h) – formă sistematizată și codificată ca și cultură rutinieră

Spre deosebire de munca pedagogică în familie, munca școlară poate fi analizată din perspectiva productivității care poate fi măsurată prin:
- durabilitate – persistă după întreruperea muncii școlare
- transpozabilitate – poate fi reprodusă în alte câmpuri de acțiune diferite de cel pedagogic.
- exhaustivitate – reproduce complet arbitrariul cultural.

Evoluția productivității muncii școlare este determinată de ethosul pedagogic ca sistem de dispoziții și manifestări a acțiunii pedagogice și de capitalul cultural ca ansamblu de bunuri culturale transmise prin diverse acțiuni pedagogice.

În funcție de evoluția și productivitatea muncii școlare se poate vorbi de reușita muncii școlare care este dependentă de gradul în care educația confirmă și întărește achizițiile anterioare muncii școlare sau dimpotrivă confirmă conversia habitusului, substituindu-l cu altul.

Reușita școlară concretizată în succesul școlar este categoric definitivată de apartenența de clasă. Pentru clasele dominante succesul subiecților educaționali constituie o confirmare și o consacrare a transmiterii unui capital cultural compatibil cu cultura școlară și ea

dominantă în aceeași societate. În clasele dominate reușita și succesul școlar constituie o condiție de acces și cooptare într-o clasă nouă și superioară clasei din care face parte – această realizare poate fi considerată ca a doua naștere pentru subiectul educațional pe cale meritocratică.

Recunoscând funcțiile cognitive și cele de clasare a subiecților educaționali Bourdieu atrage atenția că în realizarea acestei acțiuni educaționale – pedagogice diferențiabilă în funcție de grupuri și clase sociale de multe ori este mai important "modul" de a spune (limbajul) "și de a face" (tipul de acțiune) decât "ce se spune " (conținutul acțiunii) – și ce se face.

Din cele prezentate putem fi de acord cu P. Bourdieu și alți colaboratori – că sistemul educațional nu numai contribuie și îndeplinește funcția de reproducție structurală a societăților diferențiate social. Chiar dacă surprindem calități distincte evoluței educației; mobilitatea școlară, conținutul valoric al capitalului cultural, recunoașterea și legitimarea socială a școlii etc., nu putem să nu recunoaștem dependența de clasă a indivizilor care nu permite o circulație liberă a acestora între clase sociale și nici între câmpuri sociale. Chiar dacă prin educație subiecții pot avea acces datorită unor acumulări în capitalul cultural în alte grupuri și structuri sociale prin parcurgerea unor nivele superioare de educație, ei sunt subiecții unor schimbări sociale, a unor inovații sociale, dar nu sunt recunoscuți ca subiecți a unei structuri de clasă superioare, dominante.

Teoria transmiterii educaționale

Teoria transmiterii educaționale continuată ca urmare a efectului teoriei transmiterii culturale a lui P. Bourdieu, a fost propusă de către B. Bernstein[4] care concepe educația ca o activitate comunicativă cu un mesaj funcționabil în structurile instituționale ale școlii.

Obiectivul propus de Bernstein constă în dezvoltarea unui model de transmitere pedagogică a cunoștințelor determinată de relațiile structurale între societate și școală. Acest obiectiv este posibil în contextul receptării unei teorii socio-lingvistice a educației care ne propune două tipuri de coduri care transmit conținuturile culturii și în acelaşi timp modelează și condiționează comportamentul.

Putem susține tezele fundamentale ale conținutului epistemologic al teoriei transmiterii educaționale în conformitate cu L. Vlăsceanu[5] :

a) structura de clasă/grup influențează comunicarea în cadrul familiei, condiționată și favorizată de limbaj și cu efecte psihosociale temporale.

b) cele două tipuri de coduri influențează calitatea comunicării, coduri care la rându-le sunt dependente de condiția culturală a familiei și de modul de organizare a educației școlare.
c) cunoașterea educațională posibilă prin conținutul procesului de învățământ presupune acțiunea instituțiilor educaționale ca instituții ale transmiterii culturale.
d) transmiterea educațională are disponibilitatea de a influența reproducția culturală a anumitor valori sociale care favorizează funcționarea anumitor coduri și modele comportamentale dominante în societate.
e) structura socială și culturală a școlii este dezvoltată asupra relațiilor educație-producție care pot influența direcțiile de schimbare socială.

Revenind la teoria sociolingvistică putem fi de acord cu C. Constantinescu[6] care susține că această teorie permite valorificarea celor două modele de cod în contextul evoluției educaționale ale subiectului educațional în diferite medii sociale. În sensul propus de Bernstein – "codul restrâns apare acolo unde forma relațiilor sociale se bazează pe modalități de identificare socială cu caracter restrâns … unde cultura și subcultura face ca noi să fie mai presus decât eu"…. . Un cod elaborat apare oriunde cultura sau subcultura accentuează pe eu față de noi[7].(pag.81- 82).

Un asemenea model de transmitere a cunoștințelor își propune ca obiect de studiu "felul în care o societate selecționează, clasifică, distribuie și evaluează conținutul educației/instrucției care are un caracter public, reflectând atât repartiția puterii cât și principiile controlului social[8] (pag.161).În mod practic autorul propune două tipuri de concepte de clasificare pentru a preciza relațiile dintre conținuturi și de ordonare pentru a determina structura sistemului de mesaje, alături de două tipuri de curriculum: de tip asamblare, cu conținuturi demarcate și izolate, închise unele față de altele și de tip integrare, cu conținuturi diferite aflate în raportul deschise unele față de altele.

Din perspectiva sociologică putem accepta că un curriculum tip integrare corespunde așteptărilor raporturilor deschise dintre societate și educație în comparație cu cel de tip asamblare care chiar dacă permite o reproducere culturală a valorilor favorizează fixarea subiectului educației la nivelul unor roluri închise mai ales când disciplinele se predau diferit și invizibil pentru profesori[9].

Etnometodologia în cunoașterea și studiul educației

H. Garfinkel[10] definind etnometodologia ca știință care studiază procedeele pe care membrii unei societăți le utilizează pentru a produce și recunoaște lumea lor socială ca lume familiară și ordonată își propune și redefinirea obiectului sociologiei (apropiat de interacționalism) ca ansamblul activităților cotidiene prin care membrii unei colectivități organizează și gestionează practic aceste activități cotidiene în contextul unui raționalism sociologic practic.

Rolul educației în asemenea societăți se pune în discuție odată cu primele manifestări ale "noului venit" în cadrul grupului, a societății. Pentru că acest nou venit produce anormalități, perturbări, societatea îl supune unui proces de socializare prin care să-l transforme dintr-un străin într-un membru normal al comunității. Socializarea care este în fapt o educație constă în achiziția și utilizarea limbajului comun și prin acesta utilizarea unui raționament sociologic practic ca etnometodă în familiarizarea individului cu modelele de comportament specifice societății din care face parte.

Scopul educației și al socializării îl constituie identificarea și interiorizarea normelor și atitudinilor grupului, a comunității de către individul care are acces și pătrunde în aceste comunități.

Realizată în acest scop, socializarea, cu caracter standard, vizează și asigură formarea și menținerea ordinii sociale ca și ordine normativă. Dar procesul de socializare nu este posibil fără utilizarea unui mijloc de comunicare, limbajul[11], care presupune codificarea și interpretarea experiențelor personale și ale grupului. Cunoașterea, explicarea, interpretarea realității din care face individul parte, sunt modificate prin achiziția și utilizarea de către acesta a unor termeni și structuri gramaticale care să-i permită aceste deziderate. Deci în formarea individului, prin educația sa, ca membru normal al unei comunități limbajul este folosit atât ca mijloc de identificare și ordonare a observațiilor și experiențelor, cât și ca mijloc de a utiliza concret dar și abstract, rațional rezultatele acestor abstracții și experimente.

Scopul socializării și al educației constă în:
a) rezolvarea problemei modului în care subiectul educațional, al socializării are acces și dobândește limbajul și posibilitatea de a atribui anumite semnificații obiectelor și elementelor noului său mediu.
b) recunoașterea și definirea situațiilor în care este implicat în funcție de un scop, o sarcină, un obiectiv etc.
c) capacitatea de a hotărî dacă și cum să aplice o normă generală într-un cadru concret.

Dar şi limbajul însuşi având un caracter normativ prin normele şi regulile gramaticale şi de utilizare a unor termeni, conţinutul normelor şi comportamentelor poate fi transmis în funcţie de modul cum este înţeles un asemenea limbaj pentru procesul de socializare.

De aceea trebuie să recunoaştem existenţa unor diferenţe între comportamentele adultului şi cele infantile ale copilului şi datorită unui limbaj specific copilului prin care acesta să aibă acces la "stocul comun al cunoştinţelor", cunoscut de către toată lumea.

Din motive de necunoaştere de către copil, ca subiect al socializării, a limbajului adultului putem avea dificultăţi în comunicarea socială, dificultăţi care conduc la constituirea şi menţinerea unor structuri infantile ale structurii sociale prin care sunt proiectate concepţii privind organizarea socială diferită de cele ale adulţilor şi destul de neînţeleasă de către aceştia.

Odată cu parcurgerea mai multor activităţi sociale, în contextul unor evoluţii relaţionale părinţi-copii, putem identifica acumulări comportamentale dar şi pe planul limbajului din partea copilului care să-l facă disponibil pentru a cunoaşte şi interpreta cât mai profund informaţiile primite, fapt ce îi conferă recunoaşterea ca membru deplin al comunităţii sale.

Cu toate că uneori socializarea este văzută realizabilă pe etape în viaţa copilului (Piaget- Fenomenologie), acesta nu este înţeles de Cicourel doar un element, obiect care să asimileze norme (comportamentale şi lingvistice) ci şi un subiect care să interpreteze situaţia dată, după care elaborează răspunsuri la acţiunile pe care le exteriorizează comportamental.

Interacţionalismul simbolic

G. H. Mead[12] fondatorul acestei concepţii susţine formarea şi evoluţia comportamentului uman dominat, nu doar biologic şi social ci şi comunicaţional care implică o participare a fiecăruia cu celălalt.

Începută cu gestul reflex comunicarea umană se continuă prin gesturile semnificative care apar în procesul experienţei sociale şi se manifestă în cadrul acesteia. Din evoluţia gesturilor semnificative se formează o categorie aparte care se constituie în simbolurile semnificative exteriorizate ca limbaj care ca părţi ale experienţei arată sau reprezintă alte părţi făcând să se reproducă simultan în spiritul partenerului aceeaşi atitudine interioară, făcând ca fiecare dintre interlocutori să înţeleagă actul celuilalt.

Prin înţelegerea actului celuilalt şi a actului său fiinţa umană îşi pune în acţiune, în acţiune valorizatoare, conştiinţa şi respectiv conştiinţa

de bine care împreună cu societatea îşi au originea în procesul experienţei sociale desfăşurată cooperativ şi care implică limbajul şi comunicarea.

Referindu-se la inteligenţa umană şi conştiinţa de bine Mead le consideră ca proiecţii ale conversaţiei prin gesturi în conduita organismului individual.

Într-un asemenea context putem pune problema definirii educaţiei ca: activitate sistematică ce cunoaşte formarea dimensiunii sociale a conştiinţei de sine, subiectul educaţiei interiorizând atitudinile comune grupului prin utilizarea mijloacelor transmiterii culturale ale comunităţii.

Elaborând două concepte cu caracter abstract şi generalizat "sinele complet" şi "altul generalizat" cunoscutul sociolog distinge faptul că educaţia presupune interiorizarea unor totalităţi sociale, pe care individul (educabil) le-a cunoscut prin experimentarea directă. De aici relaţia educativă nu este doar o simplă relaţie dintre educat şi educator ea se constituie ca relaţie dintre un subiect (activ) educat şi un ambient complex (situaţie procesuală) la care atât educatul cât şi educatorul sunt coparticipanţi. O asemenea viziune ne face să considerăm că educaţia constă în interiorizarea unei colectivităţi organizate şi a unei situaţii din care educatul, educatorul conţinuturile transmise ca şi transmiterea însăşi fac parte ca elemente… Deci educaţia nu poate fi înţeleasă doar ca interiorizarea unor elemente ale culturii sociale transmise de către educator ci ca interiorizare de către întreaga comunitate în care se analizează şi manifestă funcţia continuă a sinelui care vizează:

a) Copilul ca subiect al educaţiei nu receptează doar mesajul în mod pasiv ci efectuează o selecţie a mesajelor după care realizează o semnificare a experienţei cu un răspuns elaborat în conformitate cu noile semnificaţii.
b) Educaţia văzută ca un proces de comunicare prin limbaj, pe lângă funcţia de reproducere a structurilor sociale în structurile subiectului promovează şi funcţia de reconstruire simultană şi continuă a structurilor sociale în structurile subiectului.

De aici putem conchide că societatea provoacă interiorizarea individului şi manifestă procesul nu ca "dat", iar viziunea procesuală presupune reconstruirea continuă prin participarea educatului în acţiunea educativă de interiorizare.

Importantă este înţelegerea educaţiei ca proces organizat instituţionalizat care utilizează curriculumul ca proiect ideal care deşi anticipează procesul real, nu poate rămâne nici o dată definitiv ca formă ultimă, ci se reconstruieşte continuu datorită influenţelor suportate din partea practicii.

În aceeaşi perspectivă a educaţiei în practică scopurile, obiceiurile conţinuturile acţiunilor educaţionale reale sunt un produs al comunicării simbolice între subiectul educat şi educator şi sunt dependente de disponibilităţile acestora de a produce semnificaţii şi de a le exprima în mod simbolic.

Din aceeaşi perspectivă interacţionalistă este văzută şi concepţia lui I. Goffman pentru care societatea este un ansamblu de structuri şi funcţii, ordonat prin intermediul unor norme cu un anumit grad de legitimare şi instituţionalizare. Viziunea normativă asupra societăţii ne atrage atenţia asupra a două modalităţi de a explica evoluţia societăţii:

a) acceptată ca ordin interacţională cu caracter public este produsul faţă-n faţă al unor indivizi care provoacă acţiuni analizabile după modele dramaturgice.
b) eu social este rezultatul mecanismelor de ajustare funcţională în contextul procesului de interacţiune fapt ce poate accepta înţelegerea acestui eu social ca "efect dramatic" al interacţiunilor eu-societate.

Construirea unui rol social prin interacţiunile de tip faţă-n faţă constituie formarea unui subiect care să corespundă comportamental societăţii din care face parte.

Creaţia acestui tip de subiect social ca eu social-fiinţă socială urmăreşte ansamblul valorilor şi normelor culturale interiorizate pe parcursul procesului de socializare ca şi normele morale văzute ca norme ale interacţiunii faţă-n faţă. Educaţional, acest social este rezultatul, reprezentaţiilor dar şi al acumulărilor individului în întâlnirile faţă-n faţă – acest individ apărând atât ca "eu-personaj" prin care el participă la o reprezentaţie dar şi ca un "eu-actor" prin care apare ca producător de roluri. Putem susţine că în contextul acestor reprezentări având de a face cu interacţiuni fiecare poate fi înţeleasă ca un element şi o formă de modelare a "eului social şi individual" care nu se îndepărtează de loc de ceea ce înţelegem prin socializare. Mai mult procesul de modelare a oricărui individ ca "eu social" poate fi considerat ca element al procesului educaţional definit într-un cadru referenţial larg. Dacă revenim la interacţiunile în care sunt implicaţi subiecţii sociali şi acestea pot fi considerate etape în evoluţia aceluiaşi proces de educaţie care utilizează prin aceste interacţiuni întreaga biografie individuală şi întreaga viaţă socială ca experienţe educative.

Asemănarea pe care ne propunem să o percepem între subiectul social şi în contextul interacţional faţă-n faţă şi actorul care face figuraţie, ambii respectând anumite modele şcolare de conduită, ne conduce la justificarea înţelegerii concepţiei sale ca un model dramaturgic în analiza proceselor educaţionale.

3.3. *Tipuri de socializare*

În procesul de socializare pot fi distinse mai multe tipuri în funcţie de diverse criterii.

După perioadele şi conţinutul procesului poate fi vorba de socializarea primară şi secundară.

Socializarea primară presupune cunoaşterea, învăţarea şi adaptarea primelor norme, reguli de comportament ca şi primelor forme de activitate cu care fiinţa umană face faţă unor trebuinţe primare. Tot în cadrul acestei faze individul preia şi utilizează primele forme de comunicare semne, gesturi, limbaj. În acelaşi context individul distinge fiinţele asemănătoare între ele în funcţie de anumite criterii sex, vârstă, roluri şi prin acestea raporturile dintre ele ca şi raporturile dintre el şi fiecare altă fiinţă sau grupuri.

După opinia multor sociologi, psihologi şi antropologi această primă formă începe şi se realizează la cotă dominantă în cadrul familiei ca grup primar dar şi prima instituţie pe care copilul o cunoaşte (R. Linton 1968).

a. În familie copilul vede şi uneori adoptă diverse forme de activitate, dar şi reguli şi norme pe care ceilalţi le respectă şi pe care şi el le preia sau li se supune.
b. În acelaşi grup învaţă primele forme de comunicare semne, gesturi, mimică, limbă.
c. Familia îi oferă ocazia să utilizeze primele lucruri, obiecte, în mod util sau spontan.
d. Împreună cu fraţi sau părinţi face cunoştinţă cu forme specifice copilăriei – ludice – jocuri cu care fie îşi petrece o parte a timpului sau fie se implică în diverse activităţi pe care le desfăşoară ceilalţi.
e. Putem arăta în acelaşi context identificarea şi preluarea unor obişnuinţe, a unor obiceiuri pe care familia (individual sau împreună cu alte grupuri socio-umane) le respectă.
f. Copilul se implică în numite activităţi în care preia şi adoptă anumite roluri faţă de care îşi asumă responsabilităţi, câştigând o poziţie în cadrul familiei sale.
g. Exteriorizând prin forme comportamentale cele învăţate şi adoptate copilul poate fi recompensat sau sancţionat în funcţie de rezultate ca şi de aprecieri atât de către membrii familie cât şi de persoane, grupuri din afara acestuia.

Putem susține că subiectul socializării în această fază începe să vadă că adaptarea şi practicarea unor modele îl conduce spre satisfacerea unor trebuințe primare individuale dar vor continua să-l conducă şi spre unele trebuințe sociale provocându-i interconexiuni şi aducându-i satisfacții atât din perspectiva trebuințelor satisfăcute cât şi față de aprecierile şi recompensele primite şi de aici față de o poziție pe care o cucereşte.

Socializarea primară se realizează şi în afara familiei în cadrul unor grupuri de joacă, grupuri de rude, de vecini în care continuă să fundamenteze unele dintre formele comportamentale preluate din familie, dar îşi dezvoltă altele limbaj, atitudini, raporturi, roluri, jocuri, care împreună îi conferă abilitate, prin care face față noilor "probleme" cu care se confruntă. Deşi multe dintre aceste forme sunt opționale încep să vadă altele care îi sunt impuse şi față de care chiar dacă are rezerve trebuie să se supună dacă nu acceptă sancțiuni negative.

Acest tip reprezintă o continuare din cadrul familiei prin preluarea unor roluri şi în etapa viitoare a socializării secundare prin care individul cunoaşte, adoptă şi exteriorizează norme, principii, idei, obiceiuri, tradiții, valori, modele comportamentale promovate şi cerute de grupuri şi instituții cu care face cunoştință ulterior şi prin care va face față unor trebuințe superioare şcolare, sociale, spirituale, lucrative, etc. Astfel el va face cunoştință cu instituții educaționale (ulterioare familiei) în care va trebui să învețe elemente diferite față de ceea învățase, dar şi să se raporteze altfel la persoanele din jur colegi – profesori dobândind roluri ca şi statusuri şi de aici beneficiind de alte sisteme de evaluare îşi va percepe şi conştientiza o altă poziție socială.

O asemenea etapă îi conferă alte disponibilități pentru a suporta în continuare socializarea secundară în cadrul unor grupuri formale şi neformale, a unor instituții profesionale, sau extraprofesionale. Acest tip de socializare va continua în fiecare perioadă succesivă în funcție de specificul dat de forma de organizare socială care se implică.

În fiecare formă de socializare secundară subiectul va prelua elemente de comportament atât din conținuturile formale – programe de activitate, curriculum, regulamente de funcționare, statut, etc. cât şi din modelele comportamentale ale unor noi colegi, superiori, profesori, colaboratori care pot fi formale sau informale.

O formă distinctă a socializării secundare este socializarea profesională prin care individul învață şi adoptă atât cunoştințele cât şi abilități tehnice şi practice dar şi raporturi noi față de mijloacele de producție ca şi față de instituția economică şi față de colegii şi coparticipanți la muncă.

W. Moore ( ) susține realizarea socializării profesionale într-un proces cu faze succesive:

- alegerea pregătirii specifice unui nou status – rol – status rolul profesional;
- analiza şi jucarea anticipată a unor roluri specifice profesiei;
- raportarea şi ajustarea la cerințele specifice statusului dobândit;
- preocuparea şi apropierea de obiectivele cerute de statusul profesional

Putem susține că socializarea profesională nu este realizată doar în cadrul organizat profesional ci începe în timpul activităților educaționale dar individul poate face cunoştință cu elementele unei profesii informal apoi continuând aceste preocupări formal.

Aceste forme de socializare nu pot fi înțelese în mod strict succesiv, socializarea primară continuând şi în perioada în care se realizează cea secundară prin diverse forme şi dimensiuni concrete.

Dacă prin prima formă individul îşi asigură participarea la viața de grup, de familie ca şi la viața comunității, socializarea secundară constituie mijlocul prin care individul format ca ființă socială are acces la alte tipuri de organizare socială modificându-şi stilul de viață şi asigurându-şi un standard de viață superior.

Din perspectiva gradului de apreciere al societății socializarea poate fi discutată raportându-se la modul în care au fost respectate normele şi modelele propuse de către societate fie, prin preluarea celor cunoscute fie prin elaborarea personală a unor asemenea modele care pot fi sau nu pot să fie acceptate. R. Linton sugerează convingător că prin implicarea în situațiile concrete de viață ca şi prin nevoia de a răspunde acestora, omul dobândeşte experiența şi capacitatea de a identifica manifestări diverse ale comportamentului său dar şi al altora pe care reunindu-le le poate proiecta şi manifesta într-un viitor comportament propriu.

Societatea, ca totalitate sau / şi prin diverse unități ale sale (grupuri sau instituții) îşi rezervă dreptul şi posibilitatea de a aprecia, încurajând unele comportamente (aflate în formare şi chiar definitivate) în funcție de modul şi gradul în care acestea sunt apropiate sau chiar conforme cu aşteptările sale rezultate din acele modele propuse şi standardizate. Astfel, în urma unei astfel de evaluare unele din comportamente vor fi apreciate fiind promovate experimental altele vor fi delimitate si eliminate în urma unor sancțiuni şi chiar în lipsa unor recompense aşteptate de către subiecți.

Astfel aceste condiții fac posibilă diferențierea socializării în socializarea pozitivă şi negativă.

Prin socializarea pozitivă individul adoptă şi exteriorizează acele tipuri de acțiuni şi modele comportamentale aşteptate şi acceptate de către societate prin respectarea unor norme, principii, legi, valori cu un grad de legitimitate înalt.

În urma acestui tip de socializare individul poate confirma recunoaşterea de către sine pentru comunitate a înțelegerii şi acceptării modului de organizare şi evoluție a acestuia ca şi dorinței de integrare în dinamica socială obținerea rezultatelor şi a performanțelor propuse şi aşteptate poate justifica aprecierea societății pentru individul respectiv şi îi asigură acestuia accesul spre o poziție superioară şi consolidată în cadrul ierarhiei sociale. Vedem că în realizarea socializării pozitive subiectul este motivat atât intrinsec vizând satisfacerea unor trebuințe individuale dar şi extrinseci prin obținerea unor recunoaşteri sociale.

Socializarea negativă este înțeleasă ca procesul prin care individul preia şi adoptă modele comportamentale ca şi principii, reguli, norme neacceptate şi neaşteptate de către comunitate sau de către comunitatea dominantă. În urma realizării acestui tip de socializare omul este supus unor atenționări, delimitări şi sancțiuni negative care îi atrag fie o reorientare a comportamentului fie o pierdere a locului într-o ierarhie legitimă social. Acest tip de aprecieri este justificat de anumite disfuncționalități pe care le poate produce un anume comportament opus celor normale şi acceptate, chiar dacă în cadrul societății există grupuri sau părți ale sistemului social care acceptă şi apreciază manifestările în urma socializării negative.

Acumularea şi exprimarea unor modele funcționale pot fi disfuncționale (Merton, Parsons) dar acest mod de înțelegere nu este acceptat de către societate în evoluția sa dominantă. Astfel, dacă anumite manifestări ale individului în viața societății nu acceptă tipul de socializare care a condus la aceasta este categoric apreciat negativ cu toate că pot exista forme de organizare socială restrânse care dimpotrivă acceptă şi oferă chiar diverse recompense pentru asemenea comportamente.

În funcție de scopurile şi de obiceiurile urmărite de către subiectul socializării putem face diferențe între socializarea adaptativă şi socializarea anticipativă.

Prin socializarea adaptativă înțelegem identificarea, preluarea şi exprimarea unor norme, principii, modele şi tipuri de activități şi comportament prin care individul să răspundă unor aşteptări şi să accentueze integrarea în cadrul unei comunități. Acest tip de socializare

contribuie la accesul spre o poziție socială legitimă social a subiectului şi se poate realiza prin dimensiuni comportamentale cotidiene (Batâr, 2001) ca şi prin dimensiuni specifice, instituționale, ocupaționale, profesionale, religioase, etc.

În cadrul acestui tip de socializare putem supune atenției o formă distinctă socializarea spontană prin care subiectul adoptă un mod dezinvolt (fără o proiectare prealabilă) voluntar dar şi involuntar un comportament, surprins în exterior, fundamentat pe un sistem de norme, principii, valori specifice ca şi anumite acțiuni sau doar forme de activități concrete. Asemenea tip de socializare se poate realiza fie printr-o imitație clară fie ca urmare a influențelor respectivelor comportamente care provoacă schimbări în propriul comportament.

Credem că acest tip de socializare se poate realiza şi în contextul socializării primare (în unele concrete) dar putem să identificăm mai clar forme ale acesteia în cadrul socializării secundare care favorizează distincții între formele şi evoluția socializării în general.

Nu putem să neglijăm rolul unor evenimente, fenomene, care cu diverse semnificații spirituale (şi deci şi valorică) pot provoca declanşarea unui asemenea proces chiar dacă va continua mai mult timp.

Socializarea anticipativă se distinge prin acele forme de conduită şi de acțiuni care sunt însuşite pentru a fi utilizate şi în alte perioade ulterioare procesului de socializare. Omul nu învață şi nu adoptă anumite forme comportamentale pe care să le utilizeze în aceeaşi perioadă ci şi în etape şi situații ulterioare care pot fi şi total diferite modului de desfăşurare în care au fost preluate şi adoptate. Orice individ învață forme de comunicare, raporturi între el şi alții, activități lucrative pe care le integrează în comportamente diferite viitoare în modalități fie proiectate fie instantanee. Putem susține în acest context că prin socializarea anticipativă se limitează reproducerea, imitarea şi reactualizarea unor forme învățate accentuându-se încadrarea şi interrelaționarea acestora în situații noi creându-se condiții pentru creativitate şi originalitate în comportament.

De multe ori, individul realizează prin această socializare anticipativă un comportament acceptat deci ca urmare a socializării anticipativ – pozitivă dar şi un comportament inacceptabil (din punct de vedere dominant social) ceea ce corespunde unei socializări negative.

Concepută ca procesul prin care se urmăreşte asimilarea acelor norme, valori, modele de comportament care facilitează adaptarea sau integrarea într-un cadru instituțional viitor (Dicționar de sociologie, 1993) putem pune în discuție că există anumite cazuri care prin socializarea anticipativă subiectul nu-şi proiectează spre realizare doar situații

instituționale ci și unele prin care să-și asigure o situație de moment sau un suport care să-l favorizeze pe el. Bineînțeles prin socializarea profesională se realizează o socializare anticipativă cu dimensiuni clar formale dar sunt și elemente neformale pe care respectivul subiect le poate prelua anumite atitudini, opțiuni, obișnuințe, deprinderi, etc.

Complementar cu procesul de socializare putem discuta despre procesul de desocializare și resocializare.

Desocializarea poate fi definită ca procesul prin care individul renunță, elimină, înlătură din comportamentul său acele forme pe care le consideră nepotrivite, inadecvate pentru că nu mai corespund nici normelor, modelelor, și nici așteptărilor grupurilor, instituțiilor, comunității din care face parte. Nu numai lingvistic ci și procesual acest proces trebuie bine înțeles în primele etape ulterior socializării, apoi ca un proces concomitent cu alte tipuri de socializare și după cum vom reveni cu resocializarea. Și procesul se desocializare poate fi raportat la modul de așteptare și acceptare din partea societății fiind diferențiat ca:

- desocializare pozitivă când individul renunță și elimină forme comportamentale neacceptate și inacceptabile de către comunități urmând să abordeze un comportament dominant, normativ în comparație cu etapa precedentă când anumite manifestări nu corespundeau normelor, principiilor și unor modele standardizate și astfel legitimate social (renunță la fumat, la consum de alcool, comportament parazitar, la un limbaj sau vestimentație trivială, etc.);
- desocializarea negativă prin care subiectul renunță la acele exteriorizări comportamentale pozitive și deci care erau acceptate de către comunitate arborând comportamente în disonanță (dar mai mult chiar) cu așteptările grupului, ale instituțiilor sau ale societății, încălcând norme, principii, eludând anumite modele și desconsiderând sistemul de valori impus în timp (renunțare la un limbaj politicos, la vestimentație decentă, la program și obiceiuri care să-i aducă performanțe, desconsiderarea și eliminarea raporturilor echitabile între el și alți membrii ai comunității).

Resocializarea a fost recunoscută procesual în contextul socializării dar și în acest caz ulterior unor acumulări ale socializării.

Putem defini resocializarea ca proces prin care sunt reluate, reînvățate, readaptate și reintroduse în comportament acele forme care fuseseră omise, uitate sau la care se renunță din diverse motive și în diverse moduri.

Resocializarea se definește separat în:

- resocializarea pozitivă în cadrul căreia putem opera cu reacumularea și exprimarea acelor forme comportamentale care sunt acceptate de către formele de organizare socială (grupuri, instituții, comunități) corespunzând normelor și metodelor recunoscut valide și deci și comportamentul respectiv așteptat (reluarea unor activități normale ca formă și rezultat, restabilirea unor relații normale cu alți subiecți sau grupuri socio-umane, utilizarea unui limbaj adecvat status – rolului, etc.).
- resocializarea negativă care constă în reluarea și exteriorizarea unor forme de comportament neacceptate de către societate în general pentru că nu corespund unor norme, principii generale sau modele.

Chiar dacă anumite grupuri și instituții le acceptă sau le promovează corespunzând anumitor sisteme normative și valorice proprii (grupuri religioase, etnice, politice și instituții din aceste domenii) față de modelele acestea pot fi clasificate strict în afara normalității și deci neacceptabile pentru societate în general.

De multe ori resocializarea a fost privită doar din sensul pozitiv ca urmare a unor acțiuni și presiuni asupra unor indivizi care comiseseră acte anormale sau / și delicte urmând ca după anumite pedepse să poată fi reintegrați social. Credem că credem că societatea în diverse forme de organizare socială poate cuprinde atât forme ale socializării pozitive fie în instituții specializate, totale, fie formală în comportamentul cotidian (Batâr) dar poate cuprinde și forme ale socializării negative chiar dacă am putut identifica mai multe forme neinstituționalizate.

Apreciind că aceste trei procese se pot desfășura complementar susținem că toate (socializarea, desocializarea, resocializarea) se pot încadra în tipuri specifice având caracteristici comune.

Fiecare dintre ele poate avea o evoluție latentă în care schimbările și acumulările adecvate se produc într-un timp mai lung dar ajungând la rezultatul presupus de către definiții fără să provoace schimbări bruște și obținând performanțele scontate.

Un mod de desfășurare activ, intens ne face să înțelegem aceste modificări și schimbări într-o perioadă de timp scurt în care șocuri să fie prezente aproape permanent dar să nu influențeze evoluția schimbărilor propriu-zise.

Aceiași unitate a celor trei procese o putem recunoaște din perspectiva desfășurării lor în mod instituțional – formal care corespunde unor așteptări proiectate ți recunoscute în funcție de anumite performanțe,

scopuri etc. ca şi în mod neinstituţional - informal legate de unele aşteptări cu un grad de recunoaştere limitat şi o legitimitate socială.

Complementaritatea celor trei procese atrage recunoaşterea caracterului voluntar şi care presupune înţelegerea şi cunoaşterea de către subiecţii supuşi respectivelor procese atât a modului de desfăşurare cât şi a rolului şi obiectivelor stabilite în opoziţie cu caracterul involuntar în care subiecţii nu-şi propun nici o schimbare a comportamentelor dar în anumite momente identifică ei sau / şi alţii asemenea schimbări fie pe plan comportamental fie în urma unor performanţe sau rezultate obţinute.

O tipologie comună celor trei forme complementare vizează gradul de acceptare al respectivului proces de către subiecţii care participă la dinamica lor. Astfel distingem clar socializarea, desocializarea şi resocializarea acceptate (fiecare sau în totalitate) de către individ când acesta ştie, înţelege şi este de acord atât cu procesul însuşi cât şi rezultatele promovate înţelegând şi necesitatea supunerii sale respectivului proces.

În aceste cazuri putem vorbi despre o coparticipare din partea subiectului ca şi despre conştientizarea rolului şi a obiectivului proiectat.

Spre deosebire de acest tip – oricare dintre ele sau toate trei pot fi doar suportate fiind impuse subiectului din partea altor agenţi = factori familie, grup, instituţii, comunităţi, etc. În această situaţie indivizii fie nu cunosc (sau nu înţeleg) desfăşurarea procesului fie nu cunosc obiectivul, scopul şi astfel nu pot accepta necesitatea unor astfel de schimbări în comportamentul său. Sunt situaţii când respectivii subiecţi cunosc dar înţeleg suficient sau chiar înţeleg dar nu sunt de acord cu obiectivele sau finalităţile propuse, refuzând o participare cooperantă şi fiind supuşi unor presiuni care să conducă la obţinerea finalităţii prin schimbările propuse şi suportate coercitiv.

Tot în această ultimă categorie se pot încadra indivizii care manifestă fie un comportament refractar fie nihilist sau anarhic în relaţiile cu ceilalţi membrii ai comunităţii în desfăşurarea diverselor forme de activităţi.

NOTE BIBLIOGRAFICE

[1] Schutz A. – *Le chercheur et le quatidien. Phenomenologie des sciences sociales.*1987, Meridiens Kilncksieck, Paris.

[2] Stăcilulescu E. – *Teorii sociologice ale educaţiei*, 1996, Polirom Iaşi.

[3] Berger P. Luckmann Th. – *La construction sociale de la realité*, 1986, Meridianes Klincksieck, Paris

[4] Bernstein B. – *Studii de sociologia educaţiei*. 1978 Editura Didactică şi Pedagogică ,Bucureşti

[5] Vlăsceanu L. – *Pentru o teorie a transmiterii mesajului educaţiona*l în: Bernstein B. – *Studii de sociologia educaţiei*, 1979 Editura Didactică şi Pedagogică Bucureşti.

[6] Sorin Cristea şi Constantinescu Cornel – *Sociologia educaţiei*, 1998, Editura Hardiscom, Piteşti.

[7] Bernstein B. –*Studii de sociologia educaţiei*, 1978, Editura Didactică şi Pedagogică , Bucureşti

[8] Bernstein B. – *Studii de Sociologia Educaţiei* ,1978, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti

[9] Sorin Cristea şi Constantinescu Cornel – *Sociologia educaţiei*, 1998, Editura Hardiscom, Piteşti.

[10] Garfinkel H. - *La sociologie* - 1992, Larousse-Paris cal: Textes essentiels.

[11] Ciconrel A.V. – *La sociologie cognitive*, 1979, P.U. F. -Paris

[12] Mead G.H. - L′ Esprit, le soi et la société, 1963, P.U.F.- Paris

CAPITOLUL IV

DEVIANȚA

4.1. *Conformism şi nonconformism*

Scopul procesului de socializare constă în formarea unor subiecţi cu un comportament care să respecte normele şi modelele propuse şi impuse de către comunitate ceea ce înseamnă un comportament normal sau conformist.

Comportamentul conformist se găseşte în acele tipuri care răspund aşteptărilor grupului, instituției, societății din care face parte subiectul, respectând atât sistemele normative şi modelele dominante cât şi obiceiuri, tradiții care împreună să conducă la obținerea rezultatelor aşteptate. În acelaşi timp conformistul respectă condițiile şi factorii care funcționează urmărind interrelaționarea cu aceştia față de performanța şi finalitatea proiectată.

Considerând conformitatea ca finalitate a procesului de socializare prin care se urmăreşte o integrare cât mai deplină a individului în societate. T. Hirschi propune o teorie care concepe conformitatea mijlocul prin care se realizează legătura puternică şi constantă între individ şi societate în urma socializării.

Această legătură presupune recunoaşterea a patru elemente fundamentale:

- ataşamentul care se vede în manifestarea relațiilor concret – funcționale între indivizii tineri şi alte persoane cu anumite semnificații pentru ei, relații care sunt rezultatul socializării primare în familie în care modelele părinților sunt preluate prin transmiterea acestora;
- angajamentul – presupune aspirația tinerilor în continuarea şi desăvârşirea socializării educaționale instituțional – profesionale prin care să dobândească un status socio-profesional capabil să asigure acestora un comportament conformist spre deosebire de al altora care prin diverse abateri ar fi predispuse spre nonacceptare socială;
- Implicarea ce constă în participarea la acțiuni şi evenimente sociale, cu un grad de comportament consistent care să conducă spre obiective recunoscute valoric cu rolul de a fundamenta dobândirea unui status opus unor comportamente nonmorale;
- Convingerea care reprezintă recunoaşterea şi acceptarea realității morale a întregului sistem de valori sociale şi care se diferențiază de acceptarea acestor norme ca urmare a coerciției controlului social şi chiar dacă se supun sau nu acestui control.

Acceptând comportamentul conformist prin supunerea față de conformitatea grupului sau a societății care îşi respectă normele, valorile şi modelele recunoscute putem extinde acest conformism spre o tendință de supunere cât mai accentuată, necondiționată, absolută a unor indivizi față de normele şi modelele impuse utilizând în relațiile cu alți indivizi acest tip ceea ce este denumit comportament obedient.

O formă deosebită a obedienței exteriorizată ca supunere a subiectului în fața unei norme exprimată de către o autoritate legitimă este denumită de S. Chelcea (1994) complianță.

În corelația dintre conformism şi obediență putem supune atenției clasificarea propusă de H.C. Kelman (1958) care conține :

1) prima formă de conformism o constituie obediența care constă în adoptarea opiniei majorității din dorința de a câştiga aprobarea grupului vrând să evite situații dereglante.

Comportamentul obedient este rezultatul puterii ce se exercită de către grup asupra individului fără a-i modifica propriile opinii, credințe şi care dacă încetează să se impună, individul revine la comportamentul determinat de convingerile sale.

2) Identificarea presupune dorința individului de a stabili şi "cultiva" relații pozitive cu grupul care-l influențează pozitiv şi îl atrage mergând până la convingerea față de comportamentul manifestat.
3) Prin interiorizare individul îşi formează comportamentul conformist ca urmare integrării informațiilor în sistemul propriu de convingeri, norme, valori. În acest fel subiectul crede că aceste informații au valoare intrinsecă fapt ce contribuie la consolidarea convingerilor conformiste care se mențin şi după situațiile concrete în care se concretizează.

S. Milgram propune o distincție între conformism şi obediență, diferență observabilă în.

a) manifestarea conformismului între membrii unui grup care au statusuri egale față de obediență care este rezultatul

diferențelor dintre statusul celui care provoacă supunerea față de cel care o acceptă;

b) obediența presupune un comportament pe care sursa de influență nu și-l însușește pe când în conformism subiectul care preia, adoptă și chiar interiorizează modelul de conduită al celorlalți membrii ;

c) indivizii care se manifestă obedient recunosc și acceptă rolul factorului influent ca și cauză a respectivului comportament, față de cei conformiști care nu recunosc mai mult negând influențe exterioare, promovând convingerile proprii în respectivele situații.

Comportamentul conformist poate fi înțeles în moduri diferite, în situații identice sau în situații diferite raportându-ne atât la anumite forme de aplicare diferită a acestora în funcție de situații concrete.

Cu toate că membrii unei comunități trăiesc în aceleași condiții sociale, în aceleași relații și coerciții normative nu toți manifestă același comportament. Primele forme de abatere de la comportamentul conformist se văd în comportamentul nonconformist prin care individul nu respectă, eludează, încalcă anumite norme, modele și manifestându-se altfel și neașteptat față și decât ceilalți.

Se pot surprinde exteriorizări individuale prin care subiectul își poate rezolva sarcinile altfel decât modelele recunoscute, fără a provoca disfuncții în activitățile grupului sau ale instituției din care face parte. Sunt situații când nonconformistul poate obține performanțe superioare mediei și chiar le poate depăși pe cele proiectate și așteptate dar nu putem susține că orice nonconformist poate conduce la progres ca și cum nici că orice nonconformist produce dezorganizare socială.

Asemenea manifestări pot fi posibile datorită unor limite în cunoașterea sistemului de norme, reguli, valori etc. sau pentru că anumiți subiecți înțeleg altfel și / sau insuficient conținutul acestora, datorită unor diferențe în structurile procesului de gândire. Alături de acestea la fel pot acționa anumite mentalități, opțiuni, convingeri proprii care-l fac pe subiect să se raporteze diferit de ceilalți la ceea ce este considerat normal.

Raportându-se la anumite proiecții și modele proprii nonconformistul nu se vrea neapărat împotriva a ceea ce este consacrat și recunoscut ci altfel fapt care ne face să credem că acesta se deosebește categoric de comportamentul refractar, anarhist, nihilist care sunt absolut negativiste și exclusiviste față de orice poate constitui instituționalizare. Deși se apropie nu se poate identifica nici cu excentricul, nonconformistul fiind de multe ori interiorizat, nici cu rebelul care nu știe ce vrea în locul a ceea ce este și nici cu revoltatul care este capabil să caute și să găsească critici la orice

există. Nonconformistul față de aceștia vine cu "altceva", cu "altfel" fără să caute motive, cauze, nereguli, etc., provoacă spre un "mai nou" în locul a "ceea ce este" fără să-l desființeze neapărat.

Coexistând spațial și temporal atât conformismul cât și nonconformismul impun atenția celor din jur care pot să se declare fie de acord pentru mai mult conformism fie pentru mai mult nonconformism.

Astfel conformiștii sunt apreciați pentru normalitatea și neaderarea lor în coordonatele cunoscute pe plan acțional, relațional ca și axiologic. De asemenea de la acești indivizi știm la ce să ne așteptăm, putând proiecta destul de ușor și aproape de realitate manifestări viitoare ca și performanțe și rezultate. Nu putem omite tendințele conciliante, pacifiste cu evoluții spre înțelegere, consens, armonie în ceea ce se implică fiind dominați de sentimentul de acceptare în defavoarea nonacceptării.

Importantă este și recunoașterea unui model de evaluare al lor față de noi, ceilalți membrii ai grupului model care se apropie până la exactitate de al nostru știind astfel și cum să ne comportăm noi în continuare în societate față de ei ca și față de finalități, modele, etc.

Indiferent de tipul ca și de gradul de nonconformism și acest tip comportamental poate fi apreciat pentru că provocând mereu "altceva" sau "altfel" este posibil ca să fie și nou și de multe ori mai bun, progresist față de celelalte consacrate. Este demn de văzut și raportul, delimitarea nonconformistului față de norme pe care neglijându-le, omițându-le, este preocupat mai mult de obiectiv, de performanță și astfel diminuează foarte mult tensiunea și presiunea normei și prin aceasta o sancțiune asupra sa.

Privind mai explorativ putem să susținem că aceste două tipuri de comportamente nu pot fi înțelese în mod absolut, strict, conformist în multe situații fiind și exprimări mai puțin conformiste chiar spre nonconformist ca și nonconformistul care are de multe ori subordonării față de ceva normativ.

La fel, același tip se poate manifesta într-un domeniu conformist iar altul nonconformist, în funcție atât de convingerile sale cât și de grupul, instituțiile în care este încadrat.

4.2. *Devianța – definiție și mod de înțelegere*

Studiind procesul de socializare am văzut că în urma acestuia pot rezulta două tipuri dominante de comportament: conformist și nonconformist.

Evoluția și manifestarea comportamentului nonconformist în situații diverse poate căpăta alte conotații – aceea de deviant, fiind

cunoscute opinii care susțin ideea că orice conformism poate fi înțeles ca şi devianță.

Ca şi alte concepte, ca şi conținuturile respective devianța a fost studiată atât din perspectiva fenomenului social care fundamentează conceptul (conceptul defineşte actul, faptul, constructul) cât şi din perspectiva unor paradigme care au studiat şi explicat fenomenele deviante ca forme ale celor sociale.

Într-un sens foarte larg comportamentul deviant a fost identificat în mai multe tipuri ca cele definite de cele comune, care se apropie destul de nonconformism, continuând cu cele care eludează şi încalcă normele sociale până la cele care încalcă normele şi legile juridice.

În acelaşi spațiu al discuției putem supune atenției raportarea acestor încercări la specificul fiecărei societăți care se poate vedea în simbolurile şi specificul culturii capabile să direcționeze categoric aprecierile asupra a ceea ce este deviant aici şi acum în acest context simbolic şi cultural. De aici ne apropiem de acceptarea unei relativități în înțelegerea şi validarea comportamentului deviant în cadrul unor comunități sau/şi al unor perioade distincte în istoria aceleiaşi comunități, din acest punct de vedere de multe ori ceea ce este deviant într-o comunitate este considerat normal sau fără semnificație în altele sau chiar, după o perioadă de stare normală, să fie reconsiderate ca devianță.

Dacă încercăm să propunem o înțelegere a comportamentului deviant putem susține acel tip de comportament care se îndepărtează, se abate şi încalcă nomele, principiile, modelele comportamentale ca şi valorile specifice societății. Aprecierile față de abateri sau transgresări ca şi față de gradul de încălcare a normelor şi desconsiderare a principiilor, modelelor şi valorilor sunt posibile în funcție de standardele şi criteriile de evaluare specifice societății ca şi etapei pe care o parcurge aceasta.

Reluând una dintre ideile precedente accentuăm că devianța nu se poate identifica sau / şi confunda cu nonconformismul, devianța raportându-se la sistemul de norme, tradiții, valori, modele ce aparțin întregii societăți pe care le încalcă, transgresează dar presupune în acelaşi timp o recunoaştere şi supunere față de aşteptările unui grup sau comunitate.

O încercare de definire generală, identificabilă în cele mai multe din lucrările şi analizele de sociologie a devianței, include în sfera de cuprindere a acestui concept acele fapte, acte, conduite care încalcă voluntar sau involuntar normele scrise sau nescrise şi care se opun comportamentului convențional prescris sau nu juridic afectând evoluția normală a ordinii sociale.

Propunându-şi o analiză tipologică S. Rădulescu (1999) consideră că devianță cuprinde o diversitate de manifestări: actele şi conduitele sancționate sau nu de către legi; conduitele care nu sunt similare cu ale majorității; comportamentul novatorului care desconsideră formele tradiționale recunoscute social; revoltatul ca şi revoluționarul care protestând împotriva ordinii sociale o afectează; conduita care provoacă schimbări de la medie – tradiție adoptând comportamente peste această medie (devianța pozitivă).

Având în vedere aceste tipuri posibile autorul propune următoarele criterii în funcție de care putem opera cu clasificări ale comportamentelor deviante:

a) caracterul voluntar sau involuntar al devianței;
b) motivarea sau nemotivarea devianței;
c) caracterul deschis sau secret al devianței;
d) caracterul primar sau transgresor;

În funcție de caracterul voluntar sau involuntar putem identifica următoarele categorii de devianți:

- devianți subculturali – cei care pun în cumpănă caracterul legitim al normelor pe care le violează promovând norme şi valori substitutive, terorişti, dizidenți, revoluționari, sectanți religioşi, îşi asumă deschis comportamentul deviant considerând inadecvată starea normală existentă a societății. C.R. Merton nonconformişti, protestatari şi S. Moscovici – minorități active
- transgresori – violează deliberat norme sau legea deşi îi cunosc legitimitatea şi rolul social ca şi realitatea dar o fac din interese personale (unele materiale) pasiuni, oportunism, lăcomie, viclenie, etc.
- devianța indivizilor cu tulburări de comportament – deşi nu sunt categorisiți bolnavi psihic dar care suferă de sociopatie sau au tulburări caracteriale ceea ce face dificilă deosebirea între constrângere şi determinare, alcoolici, toxicomani, alți dependenți care nu-şi pot controla comportamentul în starea de dependență.
- Handicapații fizic sau mintal - care se disting prin stigmate şi care nu pot în nici un fel să abordeze un comportament normal.

Vizând urmările unui astfel de comportament deviant M. Gusson (1989) îl defineşte ca: ansamblu disparat de transgresiuni, conduite dezaprobate şi indivizi marginali, care datorită contradicțiilor cu aşteptările, normele şi valorile grupului riscă să provoace sancțiuni.

Autorul arată următoarele exemple: a)infracțiunile şi delictele contra proprietății (comise individual sau în grup şi prin diverse mijloace); b)delicvența juvenilă, c) sinuciderea, d) toxicomania, e) transgresiunile sexuale, f) devianța religioasă, g) devianța politică, h)nonconformismul artistic şi / sau juvenil, i) bolile şi deficiențele psihice, j) handicapul fizic, k) maltratările, l) alte forme de violență (acte prohibite, sau indezirabile).

4.3. *Criterii ale definirii devianței*

Propunându-şi o analiză cât mai profundă cei mai mulți sociologi au considerat necesară o definire cât mai clară dar care să aibă în vedere un criteriu categoric pentru a mării puterea şi consistență acesteia.

Alături de acest criteriu vom avea în vedere specificul fiecărui autor care se vrea un analist şi cunoscător al problematicii devianței în societate.

Astfel pentru un manager – tehnocrat deviant înseamnă nerespectaea exactă a dispozițiilor, măsurilor, planului de acțiune elaborat şi de aici nonperformanța şi noneficiența, pentru un preot comportamentul deviant s-a manifestat prin încălcarea unor norme morale, obiceiuri, tradiții religioase, dar şi nerespectarea instituțiilor specifice. Pentru un jurist devianța atrage pe lângă consecințe sociale şi sancțiuni. Psihologul este interesat să identifice particularitățile ca şi manifestările prin care un individ este considerat deviant.

Specific pentru sociolog în studiul devianței sunt condițiile sociale ca şi urmările în comunitate în manifestarea devianței.

1. Criteriul normativității

Considerând norma conceptul central al definirii conformismului credem că şi pentru devianță putem avea în vedere norme pentru a ajunge la înțelegerea sensului conformismului.

În acord cu S. Rădulescu (1999) recunoaştem că încălcarea unor concepții, a regulilor sau a unor modele conforme cu standardele manifeste, definirea normativă pune în evidență natura şi conținutul, tipul şi puterea normelor sociale şi nu caracteristicile personal – subiective ale individului.

În acest sens dominantă este viziunea lui R.R. Merton pentru care comportamentul deviant este acela care se abate de la normele stabilite pentru statusurile sociale ale oamenilor. Ceea ce ne face să descriem şi să analizăm asemenea comportament în funcție de normele adecvate şi obligatorii şi nu în mod abstract (1965).

Raportându-se la fel direct la nome M. Clinard (1961) susține că putem să considerăm comportamentul deviant ca acel tip de comportament orientat într-o direcție dezaprobată normativ depăşind o anumită limită de toleranță a comunității. În legătură cu acelaşi concept al toleranței se exprimă şi Zanden (1988) care înțelege devianța ca acea manifestare comportamentală culpabilă şi dincolo de limitele toleranței.

A.Cohen (1959) depăşeşte caracterul normei sociale definind comportamentul deviant ca acel tip de comportament care violează aşteptările instituționalizate.

Dorind să răspundă la întrebarea “Ce este devianța?” A. Giddens răspunde că aceasta poate fi definită drept non conformism față de un set de norme care sunt acceptate de către un număr semnificativ de oameni care aparțin unei societăți (2000).

Chiar dacă acceptăm norma ca şi concept suficient în definirea devianței credem că S. Rădulescu (1999) are dreptate când susține anumite deficiențe = insuficiențe (n.n.) ale acestui criteriu.

a) violarea normei ca şi criteriu nu ține seama că în societățile pluraliste oamenii se raportează la norme diferite, ceea ce conduce la dificultatea înțelegerii comportamentului conformist dacă supune şi / sau comportamentului deviant dacă încalcă aceleaşi norme – normele având un caracter “social-istoric” nu sunt “absolute” sau “tabu”.
b) în orice societate nu toate normele sunt la fel de importante şi cine poate decide foarte clar care este cea mai importantă pentru a fi respectată.
c) respectarea normei nu asigură respectarea moralității unei acțiuni şi a eficienței ei.

La aceste insuficiențe mai putem adăuga:

d) în orice societate existând multitudini de norme omul nu le poate respecta pe toate mai ales că unele se contrazic cu altele.
e) există norme cu putere de coerciție redusă încât individul preferă să o desconsidere de la-nceput considerând-o fără normă şi o încalcă fără s-o ia în seamă.
f) sunt ființe pentru care orice normă nu le contracarează convingerile, plăcerile.

2. Criteriul controlului social ca de identificare a devianței

Din această perspectivă, devianța este manifestarea identificată în afara aşteptărilor comunității în urma evaluării acesteia de către controlul social. Rolul controlului nu limitează doar la a identifica ci trebuie să vadă

în ce măsură acest tip de comportament devine stânjenitor, disfuncţional ceea ce conduce spre sancţiuni împotriva subiecţilor (K. Erikson 1982) .

În urma aceluiaşi control ne putem da seama nu doar de reacţia ostilă a publicului (E. Sagariu 1975) ci şi de unele reacţii de autoapărare sau chiar contracarare şi eliminare a devianţelor respective.

Deci acest criteriu nu permite înţelegerea comportamentului deviant ca acel tip care după ce este identificat că încalcă anumite norme este contracarat şi se remarcă eliminarea lui din respectivul context social nefiind acceptat.

3. Criteriul de sănătate sau normalitate psiho-intelectuală

Raportându-ne la acest criteriu putem defini devianţa ca aceea conduită manifestată de către un subiect incapabil de a cunoaşte, înţelege şi a se conforma normelor sociale. În acest fel supunerea în faţa oricărei norme devine coercitivă, forţată ceea ce conduce la acceptarea că deviantul, bolnav sau insuficient evoluat psihic nu este responsabil pentru respectivul comportament.

T. Parsons (1951) a susţinut că bolnavul psihic ar fi singurul deviant care ar accepta devianţa legitimă ceea ce impune societăţii să asigure respectivului actor susţinerea iresponsabilităţii ca şi obligaţiile normale asociate unor roluri sociale.

Din acceptarea acestui criteriu apar o serie de susceptibilităţi în înţelegerea unor comportamente ca urmare a stării de sănătate psihică sau ca şi devianţă – homosexuali, dereglaţi psihic dar nu cu manifestări permanente, etc.

4. Criteriul statistic

Putem accepta o definiţie din acest punct de vedere care arată că devianţa reprezintă o abatere semnificativă de la media comportamentelor celorlalţi văzută ca normă statistică.

Pornind de la definiţia mediei statistice a lui Quitelet, Em. Durkheim (1974) susţine că un fapt social este normal pentru un tip social dat considerat într-o fază a dezvoltării sale, atunci când se petrece în media societăţilor din această specie.

Deşi în multe analize psihosociologice sunt utilizate mijloacele statistice pentru studiul şi analiza comportamentului deviant supunem atenţiei critica lui M. Halbawachs asupra acestei opţiuni:

- nici o medie statistică nu are caracter real – reprezintă o relaţie între semne (n.n.) care este formula de calcul nu un element existent;

- nu se poate propune o medie statistică a conduitelor individuale pentru că variaţia conduitelor nu favorizează conducerea spre elemente comune – mai ales unul;
- media nu se poate identifica cu norma – statistica arată nu analizează – şi nu poate spune decât cât este şi nu cum este.

Revenind cu unele dintre înţelegeri caracterul specific social al normei şi deci şi al devianţei S. Rădulescu (1999) adaugă la aceleaşi criterii încă două observaţii:

- devianţa depinde de perioada istorică – într-o perioadă un fapt poate fi considerat normal apoi în altă perioadă acelaşi fapt poate fi considerat deviant;
- pentru că fiecare grup şi comunitate are criterii proprii de evaluare a faptelor sociale şi posibilităţile de definiţie sunt variate.

5. Criteriul reacţiei sociale faţă de devianţă

Fiecare societate având atât criterii proprii de analiză şi evaluare cât şi mijloace şi obiective specifice întreaga manifestare a faptelor sociale cunoaşte aprecieri şi înţelegeri diferite. Şi devianţa este astfel definibilă în funcţie de aceste circumstanţe - ca şi de diversele concepţii paradigme ale cunoaşterii sociale.

În desfăşurarea acţiunilor sociale nu putem să stabilim nimic apriori, nu putem accepta ca şi determinat dinainte – conduitele putând astfel fi judecate după desfăşurarea lor şi nu înaintea acestora şi deci apoi ne dăm seama dacă sunt normale sau deviante. În acelaşi sens marea variabilitate a fiinţelor umane ne face să înţelegem că şi comportamentele sunt la fel de variabile ceea ce le îndepărtează de la un consens normativ general fiind imposibil să vedem ce este deviant şi ce nu este.

Dacă înţelegem că fiecare act uman nu are nici-un caracter obiectiv având o semnificaţie pentru fiecare actor atunci nici actul deviant nu este obiectiv şi îşi păstrează semnificaţia lui.

Din aceste observaţii putem susţine că o definiţie asupra devianţei ar fi posibilă în contextul unor negocieri asupra semnificaţiilor fiecărui act printr-o comunicare specifică procesului interacţional simbolic, ceea ce ar exclude opinia autorului actului deviant în favoarea opiniilor celor care analizează aceste fapte.

4.4. *Forme concrete de manifestare a devianței*

Propunându-ne să vedem concretizarea acestui comportament cotidian în „ceea ce face şi cum face" tânărul pentru a-şi rezolva trebuințele interpersonale în activitățile informale supunem analizei următoarele planuri- direcții în care putem studia în mod concret acest tip de comportament.

1. Planul acțional vizează participarea indivizilor la activități acceptate sau neacceptate şi în mod implicit neparticiparea lor la anumite activități aşteptate în cadrul grupului şi/sau al comunității din care face parte. În acelaşi plan avem în vedere modul de participare față de norme, față de performanțe, față de sarcinile sau obiectivele propuse şi aşteptate. Acest plan nu cuprinde doar rolurile în care este implicat tânărul ci si, modul în care se raportează la atribuțiile ce-i revin ca şi rezultatele obținute în urma exteriorizării rolurilor, propunând pentru comportamentul deviant situațiile în care atât desfăşurarea şi nondesfăşurarea acțiunilor cât şi performanțele sau rezultatele obținute nu constituie aşteptări şi acceptări din partea grupului a instituțiilor sau al comunității de referință.
2. Planul relațional aduce în discuție relațiile care se stabilesc între subiecți:
   a) ca membrii ai unor grupuri,
   b) cu alții din alte grupuri;
   c) între subiecți şi grupul ca totalitate.

   Aceste relații pot fi desfăşurate atât pe orizontală vizând egalitatea şi colaborarea cât şi pe verticală stabilind autoritatea şi de aici subordonarea subiectului în cadrul grupului. Putem observa că şi acest plan depăşeşte statusul individului implicând şi determinările interindividuale şi de aici relațiile de putere care funcționează într-un grup în permanenta sa evoluție. Neglijând sau dorind să-şi impună anumite relații, un subiect poate fi suspectat față de sistemul de norme, formale sau informale şi de cel de legi cu un comportament deviant care să-i atragă sancțiuni specifice.
3. Limbajul ca mijloc de comunicare constituie cadrul în care comportamentul indivizilor se exteriorizează prin intermediul noțiunilor, termenilor, cuvintelor cu care îşi transmit anumite informații în anumite situații. Acest limbaj depinde pe lângă elementele personalității de bază şi de conținutul informațiilor ca

şi de conjuncturile în care aceştia îşi transmit ceea ce ne conduce discuția la tipuri de comportament formal sau informal, legal sau ilegal, etc.

   Spre deosebire de cele două planuri precedente care impuneau cerințele de acceptat şi aşteptat față de neacceptat şi/sau neaşteptat, în această situație limbajul trebuie să fie cunoscut pentru a răspunde criteriului de plan de manifestare a comportamentului.

   În cazul în care limbajul nu este cunoscut ele nu pot funcționa ca mijloc de exteriorizare a comportamentului. De asemenea alături de înțelesul pe care-l conține fiecare termen al limbajului trebuie să avem în vedere situația concretă care poate modifica acest înțeles în funcție de diverse semnificații ale noțiunilor şi termenilor pe care le pot exprima în anumite contexte.

   Ca şi cele două planuri precedente şi limbajul poate fi considerat în situații neacceptate prin folosirea unor termeni sau expresii triviale, cu mai multe „înțelesuri", chiar obscene şi „porno", dar şi accentuarea unor noțiuni cu înțelesuri strict specifice şi neînțelese de către interlocutori, poate forma un plan al exteriorizării devianței.
4. Gesturile, mimica contribuie alături de limbaj la realizare comunicării interindividuale şi intergrupale ca şi la exteriorizarea unor atitudini, a unor stări de satisfacție sau insatisfacție, a unor stări de stres sau de detaşare. Ca şi în cazul limbajului şi gesturile şi mimica pot fi cunoscute în funcție de anumite sensuri dar şi de semnificațiile dintr-un context dat care se pot menține dar pot fi schimbate odată cu acest context, multe dintre acestea nefiind acceptate pot fi reprobate şi supuse unor sancțiuni.
5. Vestimentația nu este considerată doar în funcție de trebuințele practice pe care trebuie să le satisfacă, ci şi de modul cum sunt utilizate elementele componente ca şi trăsăturile şi calitățile particulare. Pe plan comportamental vestimentația a constituit un mijloc de exteriorizare a status-rolului dar şi de evaluare a poziției tânărului în societate.

Deşi ar părea influențată de factori externi individului, sau chiar neadecvată situației respective prin linia modei, tipul specific (clasic, hippy, extravagant vestimentația neglijentă, dezordonată, neigienică, excentrică, sexi, etc.), lux, impune aprecieri critice din partea unor

persoane, grupuri, instituții care evaluează şi apreciază asemenea manifestare ca un comportament deviant.

BIBLIOGRAFIE

Cohen, A. The study of social Disorganization and Deviant Behavier, M. Merton, R.K, Broom L, Conttrel l.S., (eds) Sociology Today: Problems and Prospects, 1959, Basic Books, New York apud. Rădulescu S. 1999

Chelcea, S. – Personalitate şi societate în tranziție, 1994, Editura Ştiințifică şi Tehnică, Bucureşti.

Clinard, B.M. – Sociologz of Deviant Behaviaur, 1933, Holt Rinehart and Winston, New Zork (n.ed)

Durkhaim, Em – Regulile metodei sociologice, 1974. Editura Ştiințifică, Bucureşti.

Erikson, K. Heats an the sociology of deviance, in Social Problems … 1982 apud (S. Rădulescu 1999).

Giddens A. – Sociologie, 2000, ALL, Bucureşti.

Hirschi, T. – Causes of Delinquenez, 1969, Universitz of California Press, California, Burkelag.

Kelman, H.C. – Compliance, identification and internalization, tree processes of attitude change, 1968. Journal of Conflict Resolution apud . Petcu, M. – delicvența – Repere psihosociale, 1999, Dacia, Cluj Napoca.

Merton, K.R. – Elements de heorie et de methodes sociologique, 1965, Plan, Paris.

Parsons, T. – The Social System 1951, The Free Pries, New York

Rădulescu, S. – Anomie, devianță şi patologie socială, 1991. Editura Hiperion, Bucureşti.

Rădulescu, S. – Devianță, criminalitate şi patologie socială, 1999, Lumina Lex, Bucureşti.